

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

Evidenčné číslo: 102004/I/2020/36122163742385412

TRH SLUŽIEB CESTOVNÉHO RUCHU
Diplomová práca

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
OBCHODNÁ FAKULTA

TRH SLUŽIEB CESTOVNÉHO RUCHU

Diplomová práca

Študijný program: Manažment cestovného ruchu

Študijný odbor: Ekonómia a manažment

Školiace pracovisko: Katedra služieb a CR

Vedúci záverečnej práce: Ing. Monika Nad'ová Krošláková, PhD.

Bratislava 2020

Bc. Radka Záhoráková

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že som záverečnú prácu vypracovala samostatne na základe svojich vedomostí s využitím informačných zdrojov uvedených v zozname bibliografických odkazov.

Dátum:

.....
Meno a priezvisko

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rada pod'akovala Ing.Monike Nad'ovej Krošlákovej, PhD. za usmerňovanie, cenné pripomienky a odborné rady pri písaní diplomovej práce. Taktiež rada by som pod'akovala celej svojej rodine za podporu pri písaní diplomovej práce, ale aj počas celého štúdia.

ABSTRAKT

ZÁHORÁKOVÁ, Radka. *Trh služieb cestovného ruchu*. Ekonomická univerzita v Bratislave. Obchodná fakulta; Katedra služieb a cestovného ruchu. Vedúci záverečnej práce: Ing. Monika Naďová Krošláková, PhD. – Bratislava: OF EU, 2020, počet strán 77.

Predmetná záverečná práca poskytne systematizáciu poznatkov z oblasti služieb cestovného ruchu a podrobnú analýzu vývoja predmetného trhu na základe vybraných makroekonomických ukazovateľov (počet podnikov, pridaná hodnota, počet zamestnaných, produktivita práce a tržby) v členských krajinách Európskej únie s osobitým zreteľom na Slovenskú republiku. Hlavným cieľom práce bude na základe analýzy a komparácie vybraných makroekonomických ukazovateľov, identifikácia postavenia a konkurencieschopnosti Slovenska a jednotlivých krajín EÚ 28 na trhu služieb cestovného ruchu. Práca je rozdelená do piatich kapitol, obsahuje 13 tabuliek, 16 grafov. Prvá kapitola je venovaná teoretickým východiskám trhu ubytovacích a stravovacích služieb, vlastností a taktiež aj legislatívnemu zabezpečeniu. V druhej časti sa charakterizuje hlavný cieľ, jej čiastkové ciele, výskumné otázky, metodika a metódy skúmania, ktoré sme v práci použili. Analytická časť diplomovej práce je zameraná na ekonomickú analýzu vývoja trhu služieb v EÚ so zreteľom na Slovenskú republiku prostredníctvom makroekonomických ukazovateľov za obdobie 2010/2017. V záverečnej kapitole sme sa zaoberali zhrnutím výsledkov, komparáciou vývoja ekonomických ukazovateľov členských krajín Európskej únie a na Slovensku a ich porovnaním s priemernými hodnotami za krajiny EÚ. Výsledkom riešenia danej problematiky je konštatovanie, že ani v jednom ukazovateli Slovensko nedosahuje priemerné hodnoty priemeru krajín EÚ a vo viacerých ukazovateľoch sa hodnoty podielu pohybujú pod 1%, aj napriek zisteniu, že vo väčšine ukazovateľov zachytávajú dynamiku rastu. Najvýraznejšie zastúpenie Slovenkej republiky je v makroekonomickom ukazovateli počet podnikov. V rámci ubytovacích a stravovacích služieb môžeme povedať, že Slovensko sa pohybuje na 21. mieste z 28 členských krajín EÚ.

Kľúčové slová: služby, ubytovacie služby, stravovacie služby, počet podnikov, pridaná hodnota, počet zamestnaných, tržby, produktivita práce, Európska únia, Slovenská republika

ABSTRACT

ZÁHORÁKOVÁ, Radka. *Tourism services market*. University of Economics in Bratislava. Faculty of Commerce; Department of Services and Tourism. – Thesis supervisor: Ing. Monika Naďová Krošľaková, PhD. – Bratislava: OF EU, 2020, 77p.

The final thesis will provide a systematisation of knowledge in the field of tourism services and a detailed analysis of the development of the market in question. The main aim of the thesis is to determine the competitiveness and position of the Slovak Republic within the EU - 28 in the area of accommodation and catering services using macroeconomic indicators of the number of enterprises, value added, sales, labor productivity and number of employees. The work is divided into five chapters, it contains 13 tables, 16 graphs. The first chapter is devoted to the theoretical background of the market of accommodation and catering services, characteristics and also to the legislative provisions. The second part describes the main objective, its partial objectives and research questions. In the next chapter we have established the methods of investigation and the methodology we used in the work. The analytical part of the thesis focuses on the economic analysis of the development of services market in the EU with respect to the Slovak Republic through macroeconomic indicators for the years 2010/2017. In the final chapter the thesis deals with summary of results, comparison of economic indicators in the European Union member states and Slovakia. with average values for EU countries. The result of the solution is that Slovakia does not reach the average values of the EU countries average in any of the indicators and in some indicators the share values are below 1%, despite the finding that in most indicators they capture the growth dynamics. The most significant representation of the Slovak Republic in the macroeconomic indicator is the number of enterprises. Within accommodation and catering services, we can say that Slovakia ranks 21st out of the 28 EU Member States.

Key words: services, accommodation services, catering services, number of enterprises, added value, number of employees, sales, labor productivity, European Union, Slovak Republic

Zoznám obrázkov

Obrázok 1 Odvetvie pohostinských služieb	12
Obrázok 2 Rekreačné zariadenia ako súčasť infraštruktúry	13
Obrázok 3 Hlavné aspekty udržateľnosti	15
Obrázok 4 Druhovú členenie služieb v cestovnom ruchu	18
Obrázok 5 Význam zostavovania TSA.....	31

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1 Klasifikácia ubytovacích a stravovacích služieb podľa SK NACE Rev.2...	20
Tabuľka 2 Vzory hotelového klasifikačného systému	22
Tabuľka 3 Kategorizácia ubytovacích zariadení v Slovenskej republike.....	23
Tabuľka 4 Kategorizácia stravovacích zariadení	30
Tabuľka 5 Počet podnikov v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017	40
Tabuľka 6 Počet zamestnaných osôb v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017	45
Tabuľka 7 Tržby v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017 (v mil.Eur)	49
Tabuľka 8 Tempo rastu tržieb v ubytovacích a stravovacích službách za sledované obdobie 2010-2017 v Európskej únii a na Slovensku.....	52
Tabuľka 9 Produktivita práce v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017 (v tis. Eur).....	53
Tabuľka 10 Pridaná hodnota v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017 (v mil.Eur)	57
Tabuľka 11 TOP 5 krajín v sekcii I v rámci vybraných 4 makroekonomických ukazovateľov a ich podiel na súhrnnej hodnote za 28 krajín EÚ, Slovensko a priemer EÚ-28.....	61
Tabuľka 12 Súhrn podielu makroekonomických ukazovateľov v sekcii I na podielových hodnotách EÚ a podielu ukazovateľov SR na priemere EÚ	62
Tabuľka 13 Súhrnná tabuľka makroekonomických ukazovateľov v sekcii I v krajinách EÚ a Slovenskej republiky za rok 2017.....	63

Tabuľka 14 Súhrn makroekonomických ukazovateľov v divíziách I-55 a I-56 a sekciu I a jednotlivý podiel divízií na sekciu za Slovenskú republiku, 2017	69
--	----

Zoznam grafov

Graf 1 Počet podnikov na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ-28 a priemer krajín EÚ, 2017	43
Graf 2 Prírastok/ úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli počet podnikov (%) ..	44
Graf 3 Počet zamestnaných na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ a priemer krajín EÚ, 2017	47
Graf 4 Prírastok/úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli počet zamestnaných ...	48
Graf 5 Ukazovateľ Tržby na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ-28 a priemer krajín EÚ (v mil.Eur), 2017	51
Graf 6 Prírastok/úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli tržby (%)	52
Graf 7 Produktivita práce na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ-28 a priemer krajín EÚ (v tis. Eur), 2017	55
Graf 8 Prírastok/úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli produktivita práce (%)	56
Graf 9 Pridaná hodnota na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ-28 a priemer krajín EÚ (v mil. Eur), 2017	59
Graf 10 Prírastok/úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli pridaná hodnota (%)	60
Graf 11 Porovnanie vývoja počtu podnikov v ubytovacích a stravovacích službách za roky 2010-2017, Slovensko a priemer EÚ	64
Graf 12 Porovnanie vývoja pridanej hodnoty v cenách výrobných nákladov v ubytovacích a stravovacích službách za roky 2010-2017, Slovensko a priemer EÚ (v mil. Eur) Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019	65
Graf 13 Porovnanie vývoja počtu zamestnaných osôb v ubytovacích a stravovacích službách za roky 2010 – 2017, Slovensko a priemer EÚ	66
Graf 14 Porovnanie vývoja produktivity práce na zamestnanú osobu za roky 2010-2017, Slovensko a priemer EÚ (v tis.Eur)	67
Graf 15 Porovnanie vývoja tržieb na Slovensku a priemeru EÚ za roky 2010-2017 (v mil. Eur)	68
Graf 16 Štruktúra divízií I-55 a I-56 na sekcii I v EÚ a za Slovenskú republiku, 2017	70

Obsah

ÚVOD	9
1 SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBELMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ	10
1.1 Podstata cestovného ruchu	10
1.1.1 Infraštruktúra cestovného ruchu	12
1.2 Udržateľnosť cestovného ruchu	14
1.2.1 Ekonomická udržateľnosť	15
1.2.2 Sociálno-kultúrna udržateľnosť	16
1.2.3 Environmentálna udržateľnosť	16
1.3 Služby ako produkt cestovného ruchu	17
1.3.1 Klasifikácia ubytovacích a stravovacích služieb.	19
1.3.2 Trh cestovného ruchu.....	24
1.4 Začiatky ubytovacích služieb.....	25
1.4.1 Ubytovacie služby.....	27
1.4.2 Stravovacie služby	29
1.4.3 Satelitný účet cestovného ruchu (TSA)	30
1.5 Vnútorňý trh Európskej únie.....	32
1.5.1 Legislatíva upravujúca služby na vnútornom trhu EÚ a v Slovenskej republike	33
2 Cieľ a metodika práce	36
3 Výsledky práce	39
3.1 Počet podnikov	40
3.2 Počet zamestnaných osôb	44
3.3 Tržby v ubytovacích a stravovacích zariadeniach	48
3.4 Produktivita práce	53
3.5 Pridaná hodnota	56
4 Diskusia	62
ZÁVER	71
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV	73

ÚVOD

Cestovný ruch je všeobecne považovaný za najväčší priemysel na svete a za jeden z najrýchlejšie rastúcich, ktorý predstavuje viac ako jednu tretinu celkového obchodu so službami. S rastúcou globalizáciou dnešného sveta sa cestovný ruch neustále stáva konkurencieschopnejším. Tí, ktorí rozhodujú o rôznych turistických cieľoch, často súťažia o to, aby sa vzájomne pritiahli a prilákali viac turistov do svojich krajín. Je vysoko náročný na pracovnú silu a je hlavným zdrojom tvorby pracovných miest a hrá dôležitú úlohu v ekonomike ktorejkoľvek krajiny. Mnohí vedci ho uznali za významnú hnaciu silu hospodárskeho rozvoja.

V dnešnej dobe ľudia čoraz viac vyhľadávajú nové služby v oblasti stravovania a ubytovania. Pre rozvoj cestovného ruchu v danej oblasti je dôležitým faktorom kvalitná ponuka. Oblasť ubytovacích a stravovacích služieb musí byť schopná ponukou prilákať a uspokojiť potenciálnych návštevníkov. Analýza konkurencie ako jeden z nástrojov marketingu je v podniku cestovného ruchu dôležitým aspektom predikcie vývoja, úspechu a predaja produktu zariadenia.

Záverečná práca je zameraná na trh ubytovacích a stravovacích služieb krajinách Európskej únie s dôrazom na Slovenskú republiku. Hlavným cieľom diplomovej práce je určiť konkurencieschopnosť a postavenie Slovenskej republiky v rámci EÚ – 28 v oblasti ubytovacích a stravovacích služieb pomocou makroekonomických ukazovateľov počtu podnikov, pridanej hodnoty, tržieb, produktivity práce a počtu zamestnancov.

V prvej kapitole sa zaoberáme teoretickým východiskám z oblasti trhu služieb a podávame bližšie informácie o danej problematike. V druhej polovici tejto kapitoly sa zaoberáme legislatívnym zabezpečením služieb.

Z práce vyplýva dôležitosť zastúpenia ubytovacích a stravovacích služieb a hlavným zdrojom práci, na základe ktorého vyhľadávame a spracovávame údaje je Eurostat. Využívame makroekonomické indikátory ako počet podnikov, produktivita práce, počet zamestnaných osôb, pridaná hodnota, a tržby.

Výsledky práce sú spracované v piatej kapitole, kde porovnávame vývoj vybraných ukazovateľov na Slovensku s priemerom krajín EÚ, ale taktiež porovnávame aj podiel divízií ubytovacích a stravovacích služieb v rámci celej sekcie I a odpovedáme na vopred stanovené výskumné otázky.

1 SÚČASNÝ STAV RIEŠENEJ PROBELMATIKY DOMA A V ZAHRANIČÍ

1.1 Podstata cestovného ruchu

Od 50. a 60. rokov 20. storočia sa cestovný ruch stal globálnou a neoddeliteľnou súčasťou spoločenského života človeka. Cestovný ruch vo svetovej ekonomike prispieva:

- k zamestnanosti domáceho obyvateľstva v cestovnom ruchu,
- v príjmoch obyvateľstva v rámci rozvoja podnikateľských aktivít v cestovnom ruchu,
- v oblasti tvorby HDP a pridanej hodnoty,
- v príjmoch do štátneho rozpočtu,
- účinný ako činiteľ platobnej bilancie,
- umožňuje rozvoj slabších regiónov a vplýva na rozvoj malého a stredného podnikania (Micháľková 2013).

V krajinách produkuje cestovný ruch značný podiel na hrubom domácom produkte. Napríklad v Španielsku je podiel cestovného ruchu na HDP 16%, v Taliansku 10,3%, v Maroku 17,3%, vo Francúzsku 9,3%, na severe 9,1%, v Turecku 12,6%, vo Veľkej Británii 11,3% (World Travel & Tourism Council, 2015). Jednou z najdôležitejších črt cestovného ruchu, a najmä pre medzinárodný cestovný ruch, je rast zamestnanosti, pretože fungovanie cestovného ruchu v ktorejkoľvek ekonomickej oblasti je založené na širokom spektre ľudských zdrojov. Preto v krajinách, kde je podiel cestovného ruchu výrazne vyšší, je počet zamestnancov k tomu primeraný. V Európe bol v roku 2015 počet ľudí zamestnaných v cestovnom ruchu viac ako 14 miliónov, čo predstavuje 3,6% z celkovej zamestnanosti v roku 2015.

Cestovný ruch ako hospodárska činnosť je taká činnosť, ktorá sa v mnohých svojich charakteristikách líši od všetkých ostatných činností. V skutočnosti najdôležitejšími charakteristikami cestovného ruchu ako hospodárskej činnosti sú:

- heterogenita (rozmanitosť a komplexnosť),
- štruktúra cestovného ruchu,
- špecifiká základných prvkov trhu s cestovným ruchom (vysoká elasticita dopytu po turistických službách a neefektivita cestovného ruchu),

- sezónne podnikanie, cestovný ruch a špecifiká týkajúce sa (nedostatočnej) produktivity práce v cestovnom ruchu (Gligorijević, Stefanović 2012).

Dnes môžeme cestovný ruch definovať ako súbor činností, ktoré sú zamerané na uspokojovanie potrieb, ktoré súvisia s cestovaním a dopytom osôb mimo miesta trvalého bydliska a zvyčajne vo voľnom čase za účelom odpočinku, poznávania nových miest, služobných ciest (Gučík 2010).

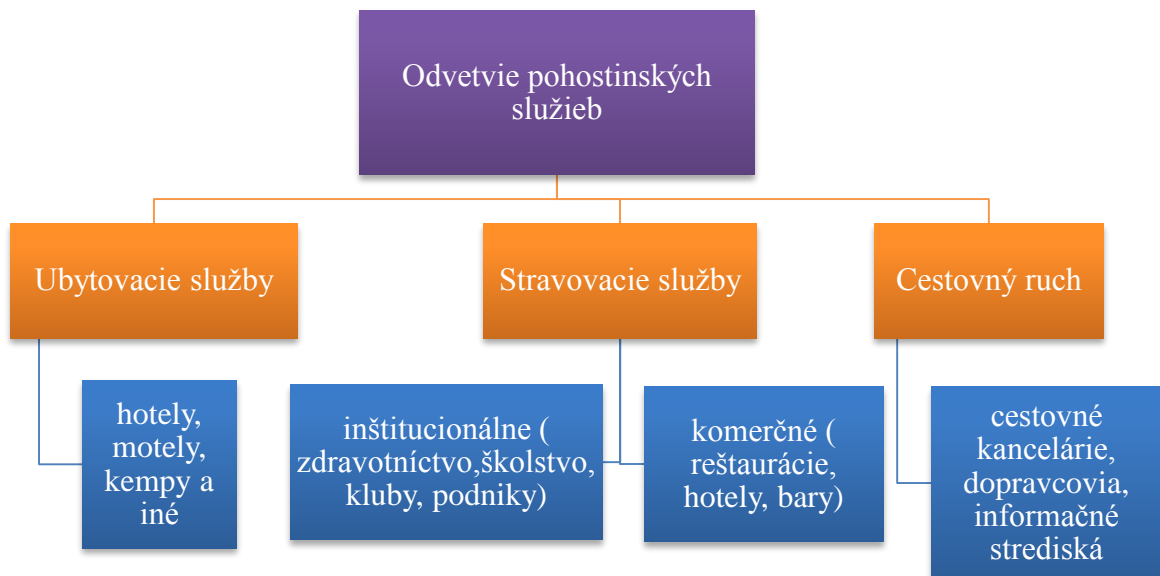
Podľa Murthy (2008) cestovný ruch sa považuje za najlepšiu možnú a alternatívnu stratégiu, ktorú možno použiť na podporu mnohých miestnych oblastí. Predpokladá sa, že s cestovným ruchom bude existovať tendencia k environmentálnej udržateľnosti, viac pracovných príležitostí, rozširovanie verejných aj súkromných investícií, poskytovanie infraštruktúrnych a ekonomických nástrojov.

Cestovný ruch je činnosť, ktorá je najviac spojená s relaxáciou, odpočinkom a vzťahom ku kultúre a prírode a mal by sa realizovať ako privilegovaný nástroj osobitného a kolektívneho naplnenia (Novacká 2007). Všeobecne môžeme cestovný ruch vnímať ako súhrn aktivít, ktoré sú schopné uspokojiť potreby účastníkov počas cestovania mimo trvalého bydliska bez rozdielu, či ide o služobnú cestu alebo dovolenku (Novacká 2010).

Z hľadiska hospodárstva cestovný ruch definujeme ako odvetvie zahŕňajúce všetky verejné a súkromné organizácie, ktoré sa podieľajú na vývoji, produkcii, distribúcii, poskytovaní a marketingu produktov a služieb slúžiacich k potrebám účastníkov cestovného ruchu. Z ekonomického pohľadu je cestovný ruch tvorený súhrnom aktivít, ktorých cieľom je predat' služby a produkty. Služby a produkty sú ponúkané za účelom tvorby zisku podnikov cestovného ruchu a stávajú sa súčasťou spotreby účastníkov cestovného ruchu (Beránek, 2013)

Morrison (2013) charakterizuje cestovný ruch ako pododvetvie pohostinských služieb, pričom odvetvie pohostinstvo je súhrnom ubytovacích, stravovacích služieb a cestovného ruchu.

Obrázok 1 Odvetvie pohostinských služieb

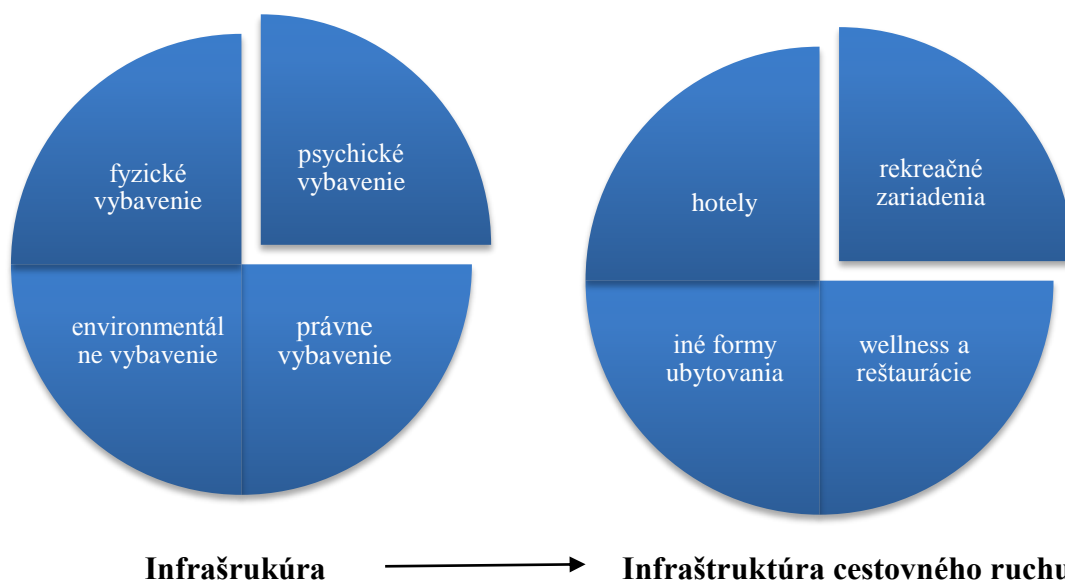

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Morrison, 2013

1.1.1 Infraštruktúra cestovného ruchu

Infraštruktúra cestovného ruchu je jedným z hlavných prvkov umožňujúcich rozvoj cestovného ruchu a rekreácie. Poskytuje tiež konkrétnemu miestu konkurenčnú výhodu, ktorá často vyplýva z mestských procesov v oblastiach, ktoré podľa definície plnia úplne odlišné sociálno-ekonomické funkcie. Správne definovať turistickú infraštruktúru je ľahšie povedané ako urobené. Najmä preto, že cestovný ruch nie je jediným odvetvím, takže neexistuje jasne definovaná „turistická“ infraštruktúra (Dwyer et al. 2010). Fyzická infraštruktúra priameho významu pre cestovný ruch zahŕňa rekreačné zariadenia, ktoré spolu s hotelmi a inými formami ubytovania, kúpeľmi a reštauráciami tvoria hlavnú turistickú infraštruktúru.

Obrázok 2 **Rekreačné zariadenia ako súčasť infraštruktúry**

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Jafari, J., Xiao, H. Eds. Encyclopedia of Tourism. Switzerland, SpringerReference, 2016

V širšom zmysle infraštruktúra zahŕňa všetky zariadenia, ktoré turisti využívajú, keď opúšťajú svoje domovy, dostávajú sa na miesto určenia a vracajú sa späť domov (Lohmannand Netto 2017), zatiaľ čo v skutočnosti väčšinu turistickú infraštruktúru neustále využívajú obyvatelia (Fourie a Santana 2011, Hadzik a Gabana 2014). Verejné riadenie infraštruktúry cestovného ruchu je najviac ovplyvňované dôležitosťou cestovného ruchu v celkovom hospodárskom rozvoji a charakteristikách produktu cestovného ruchu. V niektorých ekonomikách vyústil potenciál cestovného ruchu do posilnenia ostatných hospodárskych odvetví vo vidieckych a prímestských regiónoch s prioritou v rozvoji a zdokonaľovaní infraštruktúry (zariadenia, verejné služby, dopravné siete), zatiaľ čo mäkká infraštruktúra (ľudské zdroje) zostala nedostatočne rozvinutá (Thapa 2012). Infraštruktúra nemusí byť vždy priamym motorom hospodárskeho rastu, nemožno však ignorovať jej úlohu v hospodárskom raste a sociálnom pokroku. Infraštruktúra je rozhodujúca pre mnohé spoločenské odvetvia: doprava (napr. cesty, železnice, prístavy a civilné letectvo); elektrickej energie; zavlažovanie; povodia; hydropowerengineering; výskum, školenia a marketing; skladovanie; komunikácia a vzdelávanie; zdravotníctvo a rodinné blaho.

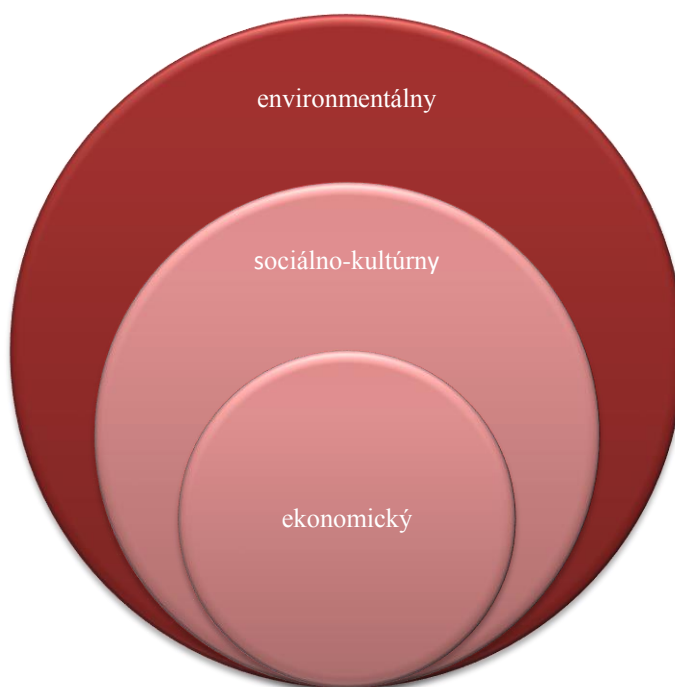
Po preskúmaní krátkodobých a dlhodobých účinkov výstavby infraštruktúry Buurman a Rietveld (2010) zistili, že investície do infraštruktúry môžu v krátkodobom horizonte vytvoriť pracovné miesta a zvýšiť príjmy; z dlhodobého hľadiska sa infraštruktúra môže

používať pri operáciách a údržbe na vytváranie pracovných miest, zvýšenie výnosov, zníženie transakčných nákladov a zvýšenie produktivity.

1.2 Udržateľnosť cestovného ruchu

Ďalším aspektom obchodu v cestovnom ruchu je trvalo udržateľný rozvoj. Podľa Svetovej organizácie cestovného ruchu WTO je trvalo udržateľný cestovný ruch všeobecne definovaný ako uspokojovanie potrieb súčasných turistov a hostiteľských regiónov a zároveň ochrana a zvyšovanie príležitostí pre budúcnosť. Trvalo udržateľný rozvoj možno definovať ako trvalé zlepšovanie napĺňania potrieb obyvateľstva bez toho, aby to malo negatívny vplyv na životné prostredie. Ekoturistika je definovaná ako zodpovedné cestovanie do prírodných oblastí, ktoré chráni životné prostredie a zlepšuje blaho miestnych obyvateľov. Napriek tomu, že masový cestovný ruch je niekedy obviňovaný z toho, že podkopáva sociálno-ekonomický základ tradičného miestneho života, medzi pozitívne vplyvy dobre riadeného cestovného ruchu môže v skutočnosti patriť oživenie miestnych kultúr vrátane ich umenia a remesiel tým, že ponúkajú alternatívu mestskej migrácie. Trvalo udržateľný cestovný ruch zahŕňa tri všeobecné veci. Prvým je ekologický prvok: ochrana prírodných zdrojov, boj o biodiverzitu a všeobecná šetrnosť k planéte. Druhým je ekonomický faktor: byť udržateľný znamená podporovať miestne ekonomiky a pomáhať miestnemu obyvateľstvu na ich ceste k finančnej nezávislosti. Posledný, tretí pilier je kultúrny alebo spoločenský. V trvalo udržateľnom svete sa rešpektujú a zachovávajú miestne kultúry a ich vedomie vytvára prežitie predkovských rituálov, techník a spôsobov života. Všeobecne a najmä lokalizácia zohrávajú rôzne úlohy pri dosahovaní týchto troch pilierov. V mnohých prípadoch obsah - vizuálny alebo redakčný - pomáha svetovému publiku, a preto zvyšuje informovanosť. Trvalo udržateľný cestovný ruch ovplyvňuje množstvo sociálno-ekonomických premenných. Zahŕňa sa najmä obchodný cyklus v globálnej ekonomike, rozvoj vedy a technológií, kultúra a životný štýl meniacej sa generácie a trendy v samotnom cestovnom ruchu (Ross 2011). Miestne spoločenstvá a uplatňované hospodárske systémy určovali udržateľnosť prírodného prostredia a spoločnosti závislé od prírodného prostredia. Udržateľnosť preto zahŕňa tri zložky; ekonomická udržateľnosť, sociálno-kultúrna udržateľnosť a environmentálna udržateľnosť (Richards & Hall 2000).

Obrázok 3 **Hlavné aspekty udržateľnosti**

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Change, 2015

Existuje veľa rôznych modelov, ktoré ukazujú, ako tieto aspekty súvisia. Tento model ukazuje, ako je naša ekonomika podmnožinou našej spoločnosti, pretože v skutočnosti je situovaná výlučne v našej spoločnosti. Ukazuje tiež, že všetko v našej ekonomike a všetko v našej spoločnosti sa nachádza v našom prostredí a je od neho úplne závislé. Tento vzťah znamená, že každý vplyv alebo zmena nášho životného prostredia bude mať vplyv na spoločnosť a hospodárstvo, a preto je potrebné všetky otázky súvisiace s udržateľnosťou posudzovať holisticky a túto vzájomnú závislosť uznať (Change 2015).

1.2.1 Ekonomická udržateľnosť

Podľa Beech & Chadwick (2006) hospodársky rozvoj sa dosiahne vtedy, keď v krajine dôjde k zvýšeniu reálnej produkcie na obyvateľa, ktorá sa vo všeobecnosti meria odkazom na zmeny hrubého národného produktu (HNP) počas hospodárskeho obdobia. Cestovný ruch bol považovaný za hlavný prvok hospodárstva služieb, je výsledkom jeho trvalého a rýchleho rastu vo svetovej ekonomike (Cooper a kol. 2005). Ekonomická udržateľnosť sa však vzťahuje na udržiavanie a využívanie hospodárskych alebo produktívnych zdrojov a na

udržanie ich neporušenej spojitosti. V prípade trvalo udržateľného hospodárstva by hospodárske zdroje nemali byť nadmerne využívané alebo využívané bez výmeny (Goodland 2014).

1.2.2 Sociálno-kultúrna udržateľnosť

Podľa Beech & Chadwick (2006) sociálno - kultúrna udržateľnosť pozostáva zo vzorcov správania, vedomostí a hodnôt, ktoré boli získané a prenášané generáciami. Sociálno-kultúrna udržateľnosť je akt udržiavania a ochrany hodnosti a postavenia spoločnosti a jej kultúry pre súčasnú a budúcu generáciu. Sociálno-kultúrnu udržateľnosť možno dosiahnuť, ak existuje spoločný záujem, tolerancia, trpezlivosť, láska, poctivosť, disciplína a etika, všeobecne prijateľné pravidlá a regulácia, právo a informácie (Goodland 2014).

Podľa Novackej (2007) sociálny a spoločenský princíp je rozšírený do niekoľkých dimenzií:

1. Dimenzia sociálneho rozvoja miestneho obyvateľstva ako pozitívny výsledok činností cestovného ruchu v danej lokalite,
2. Dimenzia sociálneho prístupu k zamestnancom podniku,
3. Dimenzia spoločenskej zodpovednosti regiónu, združenia alebo podniku.

1.2.3 Environmentálna udržateľnosť

Beech & Chadwick (2006) charakterizujú životné prostredie ako „*relatívny koncept, ktorý zahŕňa rôzne kontexty vrátane kultúrneho, sociálneho, politického a hospodárskeho*“. Vysoko kvalitné prírodné prostredie je však nevyhnutné pre rozvoj cestovného ruchu, ktorý je predmetom údržby. Je potrebné poznamenať, že počet používateľov prírodných zdrojov je čiastočne negatívnym vplyvom cestovného ruchu, čo je tiež dôvodom environmentálnej udržateľnosti. Na udržateľnosti cestovného ruchu z environmentálneho pohľadu pôsobia podniky, ktoré poskytujú služby cestovného ruchu a taktiež účastníci cestovného ruchu. Tento postoj zastáva J.R. Abbey, ktorý kladie dôraz na ochranu navštíveného regiónu. Environmentálna udržateľnosť bola zavedená a definovaná Svetovou organizáciou cestovného ruchu (WTO) ako „*základná činnosť pre ochranu životného prostredia a trvalo udržateľný rozvoj*“. Vztahuje sa preto na maximálne využitie cieľa turistov alebo lokalít bez toho, aby zriaďovateľ mal akékoľvek negatívne efekty; zdroje, zníženie spokojnosti

návštevníkov alebo prispievanie k nepriaznivému vplyvu na spoločnosť, hospodárstvo a kultúru oblasti.

Širšie ponímanie prepojenie ekonomického, environmentálneho a sociálneho prístupu, prezentujú odborníci v dokumente Európskej komisie o spôsobe merania pokroku v systéme „Indikátory trvalo udržateľného rozvoja.“ Spomínané indikátory nepokrývajú len otázky týkajúce sa životného prostredia, ale aj ekonomického a sociálneho prístupu (Novacká 2012).

1.3 Služby ako produkt cestovného ruchu

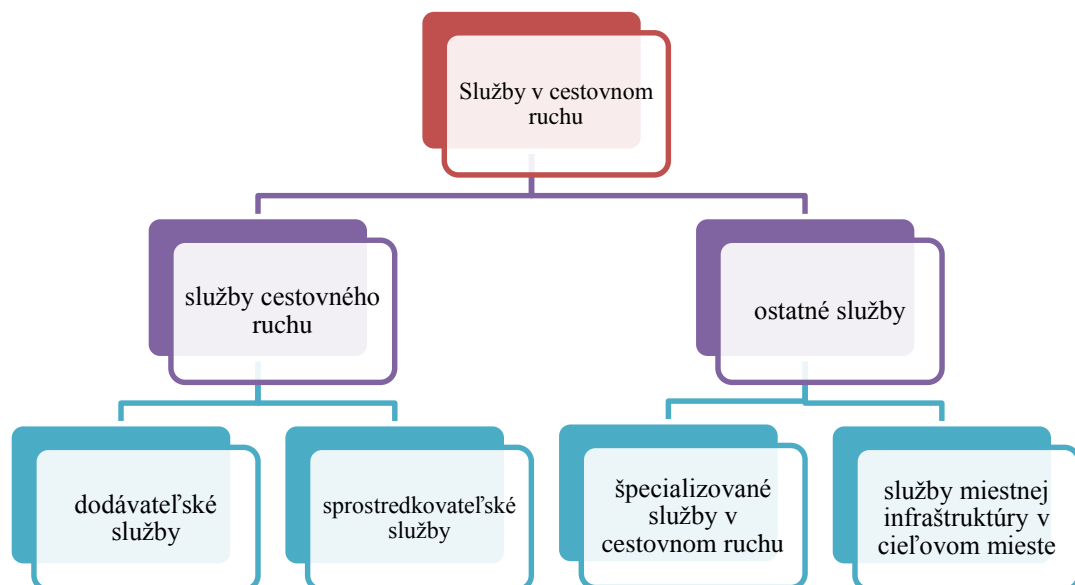
Služby majú niektoré významné črty, ktoré si vyžadujú novú víziu, zreteľný prístup a špičkovú profesionálnu excelentnosť, aby mohol trh efektívne a ziskovo pracovať. Odborníci, ktorí si nie sú dobre vedomí vlastností, majú problémy s tvorivými rozhodnutiami. Na základe týchto skutočností prechádzame hlavnými črtami z hľadiska ich dôležitosti pri rozhodovaní o marketingu:

- *Intangibility (nehmotnosť)* - nehmotný charakter služieb zapríčiňuje ich napodobiteľnosť konkurenciou, čo tlačí na potrebu zlepšenia a inovácie ponuky
- *Inconsistency (nestálosť)* - kvalita služieb je nedefinovateľná, závisí na subjektívnom očakávaní zákazníka
- *Inseparability (viazanosť)* – poskytnutie a spotreba služby sa priestorovo a časovo viaže na určitý rekreačný priestor určujúci zároveň charakter spotreby služieb, má spojitosť s kvalitou životného prostredia a viaže sa na osobu, ktorá službu poskytuje
- *Inventory (neskladovateľnosť)* – hodnota nepredaných služieb je nulová, preto ich poskytujúci hľadá marketingové nástroje, ktoré by takým stavom zabránili (Foret a Foretová 2001)

Kotler (1998) definuje službu nasledovne: „*Služba je činnosť, ktorú môže jedna strana ponúknuť druhej, je nehmatateľná a nevytvára žiadne vlastníctvo. Jej realizácia môže, ale nemusí byť spojená s fyzickým výrobkom.*“ Strediská cestovného ruchu ponúkajú svoje produkty a služby v konkurenčnom prostredí na trhu služieb cestovného ruchu (ubytovanie, stravovanie, doplnkové služby). Služba je zároveň časovo obmedzená, nakoľko jej výskyt vyplýva z možnosti poskytovať služby cestovného ruchu len v miestach, kde sú k dispozícii určité atraktivity cestovného ruchu alebo iné dôvody, ktoré motivujú k návšteve (Attl & Nejd 2004). Poskytovanie služieb v cestovnom ruchu je podstatnou súčasťou mestského

cestovného ruchu. Turista sa s týmito službami stretáva neustále a ich úroveň môže výrazne ovplyvniť jeho vnímanie destinácie. Súčasne s cestovným ruchom rozdeľujeme služby na služby cestovného ruchu a ostatné služby. Služby cestovného ruchu sú také služby, kde sa jedná hlavne o producentov služieb dopravných, ubytovacích, pohostinských, kúpeľných, športovo-rekreačných, kultúrne-spoločenských, kongresových zariadení. Do služieb cestovného ruchu zaraďujeme taktiež sprostredkovateľov služieb, ktorí sú tvorení cestovnými kancelárkami, cestovnými agentúrami, turistickými informačnými centrami a informačnými a distribučnými systémami (Hesková a kol. 2011). Oriška (2010) rozdeľuje služby v cestovnom ruchu podľa druhového členenia na služby cestovného ruchu a ostatné služby. Služby cestovného ruchu sú podľa neho využívané prevažne účastníkmi cestovného ruchu a sú produktom podnikov cestovného ruchu. Naopak ostatné služby, primárne určené pre miestne obyvateľstvo a čiastočne využívané aj turistami, zaraďuje tiež medzi služby v cestovnom ruchu. Táto kapitola sa však venuje službám určeným konkrétne pre účastníkov cestovného ruchu - dodávateľským službám.

Obrázok 4 Druhové členenie služieb v cestovnom ruchu

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Oriška, 2010

1.3.1 Klasifikácia ubytovacích a stravovacích služieb.

Štatistická klasifikácia ekonomických činností SK NACE Rev. 2 je vydaná Vyhláškou Štatistického úradu Slovenskej republiky z 18. júna 2007 č. 306/2007 Z. z. Táto národná štatistická klasifikácia je vypracovaná na báze spoločnej štatistickej klasifikácie ekonomických činností v Európskom spoločenstve NACE Revision 2, ktorú pre krajiny Európskeho Spoločenstva stanovuje Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (ES) č. 1893/2006 z 20. decembra 2006. Toto Nariadenie je záväzné v celom rozsahu vo všetkých členských štátoch a uplatňuje sa od 1. januára 2008.

Predmetom klasifikácie sú všetky pracovné činnosti vykonávané ekonomickými subjektmi. Používa sa pri všetkých štatistikách klasifikovaných podľa ekonomických činností. Určená je na kategorizáciu údajov, ktoré súvisia s ekonomickým subjektom ako štatistickou jednotkou. Je jedným z nástrojov na prípravu rôznych štatistík - výstupy, vstupy do produkčného procesu, tvorba kapitálu a finančné transakcie ekonomických subjektov.

NACE sa skladá z hierarchickej štruktúry a to:

- Sekcie - úroveň, ktorá je označená abecedným znakom,
- Divízie – úroveň, ktorá je označená dvojmiestnym kódom,
- Skupiny – úroveň, ktorá je označená trojmiestnym kódom,
- Triedy – úroveň, ktorá je označená štvormiestnym číselným kódom.

Tabuľka 1 Klasifikácia ubytovacích a stravovacích služieb podľa SK NACE Rev.2

Divízia	Skupina	Trieda	Sekcia
			I – Ubytovacie a stravovacie služby
55			Ubytovanie
	55.1		Hotelové a podobné ubytovanie
	55.2		Turistické a iné krátkodobé ubytovanie
	55.3		Autokempingy, táboriská a miesta pre karavány
	55.9		Ostatné ubytovanie
		55.90.1	Ubytovanie vo vysokoškolských internátoch
		55.90.9	Ubytovanie v ubytovniach a ostatné dočasné ubytovanie
56			Činnosti reštaurácií a pohostinstiev
	56.1		Reštauračné činnosti a mobilný predaj jedál
		56.10.1	Jedálne
		56.10.2	Školské a študentské jedálne
		56.10.9	Ostatné účelové stravovanie
	56.2		Dodávka jedál a iné služby
		56.29	Ostatné jedálenské služby
	56.3		Služby pohostinstiev

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa SK NACE Rev. 2

Na základe tabuľky 1 stravovacie a ubytovacie služby zaradujeme v rámci Slovenska do *sekcie I – ubytovacie a stravovacie služby*, spolu s divíziami a skupinami.

Sekcia I - zahŕňa poskytovanie krátkodobého ubytovania pre návštevníkov a ďalších cestujúcich a zabezpečenie kompletných jedál a nápojov pre okamžitú spotrebu. Množstvo a druh poskytovaných doplnkových služieb v rámci tejto sekcie je veľmi rozmanité. Patrí sem aj poskytovanie dlhodobých ubytovaní alebo podnájmov pre študentov, pracujúce

osoby, robotníkov a iné osoby. Niektoré jednotky poskytujú iba ubytovanie, zatiaľ čo iné poskytujú kombináciu ubytovania, stravovania alebo možnosti rekreácie (rekreačné zariadenia). Táto divízia vylučuje činnosti týkajúce sa poskytovania dlhodobých prenájmov nehnuteľností v zariadeniach ako napr. apartmány, byty a izby spravidla prenajímané na niekoľko mesiacov alebo rokov, klasifikované v nehnuteľnostiach (SK NACE).

Ubytovacie zariadenia sú „objekty, priestory alebo plochy, kde je verejnosti poskytnuté ubytovanie. Často býva spojené so stravovacími službami v plnom alebo obmedzenom rozsahu popriprade aj s poskytovaním ďalších služieb“ (Pásková & Zelenka 2012).

Klasifikácia ubytovania je definovaná ako proces, pri ktorom sú ubytovacie zariadenia rozdelené do kategórií, tried podľa ich spoločných charakteristík služieb. Pomocou tejto klasifikácie je možné identifikovať ubytovanie so stanovením štandardov a kritérií pre každý typ ubytovania. Existujú rôzne kategorizácie a klasifikácie ubytovacích zariadení rozdelené podľa viacerých ukazovateľov. Môžu fungovať na princípe generovania zisku (komerčné zariadenia) alebo na neziskovom princípe (zariadenia občianskych združení, podnikové rekreačné zariadenia). Doteraz neexistuje medzinárodná klasifikácia, ktorá by bola prijatá. Boli vyvinuté pokusy zjednotiť klasifikačný systém tak, aby sa stal medzinárodne uznávaným, ale stále nezaznamenal žiadny úspech. V Nemecku, Rakúsku definujú združenia hotelového priemyslu pomocou hviezdy. Francúzsko použilo ratingový systém „L“ pre Luxus a neskôr sa zmenilo na päťhviezdičkové systémy (Cooper 2008).

Tieto klasifikácie sú založené na hodnotení kvality poskytovaných služieb, ktoré zákazníkom poskytnú základné informácie o zariadení, aby si mohli vybrať ten, ktorý si môžu dovoliť podľa svojho rozpočtu. Výsledkom je, že existuje mnoho spôsobov, ako klasifikovať hotelové zariadenia podľa krajín.

Napríklad systém hodnotenia kvality v Spojenom kráľovstve má jeden dostupný systém päťhviezdičkových ratingov vo všetkých druhoch ubytovacích zariadení, ktorý pokrýva ubytovanie v hoteloch v centre mesta. Všetky rôzne formy ubytovacích služieb ponúkajú rôzne úrovne zariadení a služieb. Vzhľadom na univerzálnosť poskytovaných služieb sa rôzne formy ubytovania posudzujú rôznymi spôsobmi. Tu vo všetkých typoch ubytovania poskytuje počet hviezdíček zákazníkom všeobecnú kvalitu zariadenia, v ktorých sú niektoré príklady príkladom zariadenia, dekorácie a prostredia. určujúce kvalitu.

Tabuľka 2 Vzory hotelového klasifikačného systému

<i>Klasifikačný systém</i>	<i>krajina</i>	<i>zavedenie</i>	<i>povinnosť</i>	<i>Počet hotelov</i>
<i>Hotel stars Union</i>	EÚ (Rakúsko, Belgicko, Česko, Nemecko, Dánsko, Grécko, Maďarsko, Litva, Lotyšsko, Švédsko, Malta, Holandsko, Švédsko,	Neoficiálne: Švédsko Oficiálne: Malta, Belgicko, Luxembursko	Povinné v Litve	30 000(zahrňujúce aj reštaurácie)
<i>AAA Diamond Rating</i>	United states	neoficiálne	dobrovoľné	58 000(zahrňujúca reštaurácie)
<i>Visit England</i>	Spojené kráľovstvo	neoficiálne	dobrovoľné	24 000
<i>GastroSuisse</i>	Švajčiarsko	neoficiálne	dobrovoľné	3 000
<i>Indický hotelový systém</i>	India	oficiálne	dobrovoľné	736

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Cho, 2017

Na Slovensku patrí poskytovanie ubytovacích služieb medzi voľné živnosti a kategorizáciu ubytovacích zariadení stanovuje Vyhláška Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky č. 277/2008 Z. z., ktorou sa ustanovujú klasifikačné znaky na ubytovacie zariadenia pri ich zaraďovaní do kategórií a tried. Hotely musia vzhľadom k bezpečnosti spĺňať určité znaky, ktoré každá krajina stanovuje a taktiež by sa mali spĺňať podmienky stanovené Svetovou organizáciou cestovného ruchu (WTO) v dokumente Minimálne požiadavky na klasifikáciu hotelov a podobných zariadení. Podľa druhu sa členia na kategórie a podľa vybavenia, úrovne a rozsahu poskytovaných služieb na triedy označené počtom hviezdíčiek (najnižšie s *, najvyššie s *****). Toto rozdelenie je uvedené v tabuľke 3.

Tabuľka 3 Kategorizácia ubytovacích zariadení v Slovenskej republike

Kategoríe		Triedy				
1.	Hotel	*	**	***	****	*****
	Garni hotel	*	**	***	-	-
	Horský hotel	*	**	***	-	-
	Kongresový hotel	-	-	***	****	*****
	Wellness hotel	-	-	***	****	*****
	Kúpeľný hotel	-	-	***	****	*****
	Boutique hotel	-	-	-	****	*****
	Apartmánový hotel	*	**	***	-	-
	Motel	*	**	***	****	-
2.	Botel	*	**	***	-	-
3.	Penzión	*	**	***	-	-
4.	Apartmánový dom	-	**	***	-	-
5.	Turistická ubytovňa	*	**	-	-	-
6.	Chatová osada	*	**	***	-	-
7.	Kemping	*	**	***	****	-
	Minikemp	-	**	***	****	-
8.	Táborisko	-	-	-	-	-
9.	Ubytovanie v súkromí					
	Izba	*	**	***	-	-
	Objekt	*	**	***	-	-
	Prázdninový byt	*	**	***	-	-

Zdroj: Vyhláška Ministerstva vnútra SR

Rozdelenie podľa tried garantuje minimálnu kvalitu, rozsah a úroveň služieb, čo je dôležité z hľadiska ochrany spotrebiteľa ale aj z hľadiska ďalšieho rozvoja cestovného ruchu. V odbornej literatúre sa stretávame s množstvom ďalších kritérií, ako možno určiť hotely. Novacká (2001) delí hotely podľa:

- **dĺžky prevádzky:** sezónne, celoročné
- **umiestnenia:** letiskové, prímorské, mestské, plážové, kúpeľné, botely
- **určenia:** kongresové, mládežnícke
- **veľkosti:** malé, stredné, veľké

Gúčík (2010) taktiež využíva rozdelenie z Vyhlášky 277/2008 Z. z., no okrem oficiálneho rozdelenia delí ubytovacie zariadenia aj z hľadiska sezónnosti na:

- **celoročné** (v prevádzke počas celého roka),

- **sezónne** (v prevádzke najmä v letnej sezóne, maximálne 9 mesiacov v roku).

Najčastejšími ubytovacími zariadeniami na Slovensku sú hotely a penzióny. **Hotelom** rozumieme ubytovacie zariadenie s viac ako 10 izbami, ktoré ponúka okrem ubytovacích služieb aj doplnkové, zábavné a spoločenské služby. **Penzión** je zariadenie hotelového typu

ponúkajúce minimálne 5 izieb s maximálne 4 stálymi lôžkami poskytujúce len základné služby. Z hľadiska veľkosti kapacity delí Gúčik (2010) hotely na:

- malé hotely (do 100 lôžok),
- stredne veľké hotely (od 101 do 250 lôžok),
- veľké hotely (nad 250 lôžok).

1.3.2 Trh cestovného ruchu

Ekonomovia považujú trh za zbierku kupujúcich a predávajúcich, ktorí obchodujú nad osobitným výrobkom alebo triedou výrobkov. Trh je vzťah medzi kupujúcim a produktom. Trhy však vždy upravujú hlavné potreby alebo želania, ktoré sú vhodné pre spokojnosť zákazníka. Veľkosť trhu ďalej určuje počet ľudí, ktorí obchodujú a sú ochotní kúpiť výrobky alebo služby (Kotler, Armstrong 2004).

Trh je akékoľvek miesto, kde sa predajcovia konkrétneho tovaru alebo služby môžu stretnúť s kupujúcimi tohto tovaru a služieb, kde existuje možnosť uskutočnenia transakcie. Kupujúci musia mať k dispozícii niečo, čo môžu ponúknuť ako potenciálnu transakciu (Glossary of Economics Terms 2012.)

Segmentácia trhu je podľa Páskovej a Zelenky (2002) „*Rozdelenie trhu navonok čo najodlišnejší, vnútorne naopak čo najsúrodnejší a dostatočne veľké skupiny zákazníkov s podobnými potrebami, pre ktoré je potom možné vytvárať produkt.*“ Pre segmentáciu sa používajú geografické hľadiská, demografické a sociálno-ekonomické hľadiská a psychografické hľadiská. Hľadiská sú často vzájomne prepojená a vzájomne sa často prekrývajú. Palátková (2006) uvádza, že segmentácia trhu znamená rozdelenie zdrojového trhu destinácie do relatívne homogénnych skupín (cieľových trhov destinácie) podľa spoločenských charakteristík (vek, vzdelanie, národnosť, záujem o určitý produkt,..). V súčasnej dobe sa sprevádza segmentácia menej často podľa klasických triediacich mechanizmov a naopak je vidieť snahu uplatňovať nové prístupy zamerané na tzv. multiopčného klienta. U neho nie je možné úplne jednoznačne vymedziť homogénne skupiny, pretože klient konzumuje služby príležitostne podľa situácie a bez dodržania noriem a štruktúr. Podľa Schillera (2004) sa na ekonomickom trhu stretávajú účastníci trhu a patrí sem každá každá osoba a inštitúcia na planéte. Všetci títo účastníci prídu na trh., aby uspokojili svoje potreby. Ten istý autor ďalej hovorí, že pri každej trhovej transakcii musí byť kupujúci a predávajúci. Predávajúci je na strane ponuky a kupujúci na strane dopytu.

Tieto pojmy bližšie popisuje Macáková (2007), podľa ktorej je dopyt a schopnosť a vôľa kúpiť určité množstvo statkov za alternatívne ceny v určitom období. Podľa Macákovej je ponuka ekonomický pojem vyjadrujúci objem výstupu výroby, ktorý chce vyrábajúci subjekt na trhu predat' za určitú cenu. Ponuka cestovného ruchu je tvorená „*súhrnom atraktivít, služieb, hmotných statkov a užitočných efektov, ktoré sú v určitom mieste a čase k dispozícii pre uspokojenie potrieb účastníka cestovného ruchu a ktoré predávajúci chcú na trhu cestovného ruchu realizovať*“ (Malá, 1999).

Dopyt je schopnosť a ochota nakupovať alebo platiť za tovar alebo služby v danom čase a za určitú cenu. Ochota nakupovať znamená, že sa osobe tovar páči a chce ho kúpiť. To je zvyčajne to, čo si ľudia myslia, keď narážajú na koncept dopytu. V tomto zmysle musí byť osoba, ktorá chce kúpiť, pripravená prevziať cenu za tovar alebo službu. (Investorwords.com.). Dopyt cestovného ruchu je chápaný ako prejav potrieb účastníka cestovného ruchu podložený kúpyschopnosťou. Predstavuje ochotu účastníkov cestovného ruchu zmeniť určité množstvo peňazí získaných prevažne v mieste bydliska za služby a statky cestovného ruchu (Malá 2002). Medzi charakteristické znaky dopytu patrí komplexnosť (potreby uspokojované v cestovnom ruchu sú rôznorodé a ich uspokojovanie vyžaduje komplex služieb), pravidelnosť (vplyvom prírodných a spoločenských ukazovateľov je dopyt najväčší v letných a zimných mesiacoch, cez sviatky a víkendy), pružnosť (dopyt sa vďaka vplyvu rôznych ukazovateľov mení veľmi rýchlo) a priorita (cestovný ruch je možné rozvíjať len za predpokladu dostačujúceho dopytu (Gučík 2010). Produkt má zohrávať významnú úlohu najmä v marketingu, ktorý závisí od schopnosti produktu, z ktorého možno po konzumácii získať veľkú spokojnosť. Je potrebné poznamenať, že zákazníci vždy chcú výrobky, ktoré dokážu vyriešiť problém uspokojenia potreby. Produkty a služby sú veľkou zbierkou nehmotného tovaru, ktorý sa môže na trhu vyskytovať pre spokojnosť zákazníka (Beggs 2012).

1.4 Začiatky ubytovacích služieb

Základný kameň pre dnešný priemysel hotelierstva bol položený už v staroveku. Vtedy cestovali predovšetkým pútnici do posvätných miest a kupci do miest a štátov. Vznikala tak potreba ubytovať pocestných pri dlhých cestách. Predovšetkým rozvoj obchodu v 6. storočí pred n. l. prispel k vzniku novej formy priateľského pohostenia. Vzhľadom k rastúcemu počtu pútnikov, cestovateľov a obchodníkov v antickom Grécku v 5. storočí pred n. l.

prestala stačiť ubytovacia kapacita domov občanov popri hlavných cestách a začali vznikať prvé zájazdové hostince, kde mohli prenocovať cestujúci. Tieto kamenné, dva až tri poschodové hostince sa budovali v blízkosti kostolov a tiež na miestach, kde sa konali najrôznejšie typy spoločenských a športových akcií. K dispozícii bola cestujúcim obvykle malá miestnosť s posteľou, lampášom a výnimočne aj s nočníkom. Súčasťou hostincov bola spravidla jedna hostinská miestnosť, kde sa pokrmy súčasne varili a konzumovali. Tieto ubytovne boli rozdelené do rôznych kategórií v závislosti od poskytovaných služieb. Po vojne vznikli nové bariéry rozvoja cestovného ruchu. Väčšie územné skupiny sa rozdelili na menšie štáty a zaviedli pásové, vízové a colné kontroly. Krajiny sa pomaly začali spamätávať z hrôzy vojny, udrela ďalšia finančná kríza ako následok krachu na newyorskej burze.

Postupne začali vznikať prvé odborné školy zamerané na hotelierstvo. Na turizme sa začali zúčastňovať aj nižšie a stredné triedy, a preto vznikla potreba budovať hotely a ďalšie ubytovacie zariadenia s nižšími štandardmi. Ďalší útlm hotelierstva zapríčinila 2. svetová vojna. Po jej skončení zaznamenal odbor veľký rozvoj. V 60. a 70. rokoch došlo k hromadnému nástupu automobilovej a leteckej dopravy, čím vznikla aj nová potreba ďalších ubytovacích kapacít. V polovici 20. storočia sa objavil úplne nový produkt – klubový cestovný ruch. V roku 1951 bola založená prvá klubová dedina na Malorke pre mladých ľudí.

V modernej dobe spôsob, akým ľudia trávia svoju dovolenku, čelil mnohým zmenám. Ľudia radi trávia svoju dovolenku a voľný čas s priateľmi a rodinou a súčasne skúmajú rôzne turistické destinácie po celom svete. V dôsledku toho došlo v cestovnom ruchu na celom svete k bezpredmetnému vývoju, ktorý nasmeroval pozoruhodný rast ubytovacích zariadení (Ahliya 2010.). Ubytovanie ako dominantná časť cestovného ruchu priamo ovplyvnila rozvoj cestovného ruchu v určitých cieľových oblastiach. Ubytovanie je základnou potrebou v turistickom priemysle. Preto je logické, že rozvoj ubytovania by mal byť základným prvkom celkového plánovacieho procesu cestovného ruchu.

Vzhľadom na to, že je jadrom odvetvia cestovného ruchu, väčšina krajín dokázala uznať jeho význam v súlade s rozvojom cestovného ruchu, a preto vláda cieľových krajín koordinovala svoje turistické činnosti s ubytovacím odvetvím zdôrazňovaním prítiažlivých a intenzívnych ústupkov pre cestovný ruch. Tento druh vládneho plánu uspel vo vývoji rôznych typov ubytovania. Dostatočná ponuka ubytovacích zariadení pre turistický priemysel je jedným z hlavných základov rozvoja cestovného ruchu. (G. P. 2009).

Vízia rozvoja ubytovania vo vzťahu k rozvoju cestovného ruchu v cieľových krajinách by sa mala uplatňovať súčasne, pretože významne prispievajú k celému hospodárstvu krajiny. Výsledkom je, že v niektorých krajinách pokrýva cestovný ruch dominantné percento z ich celkového čistého príjmu (Saxana 2008).

1.4.1 Ubytovacie služby

. Cestovný ruch v širšom zmysle závisí od kvality a množstva dostupných ubytovacích zariadení. Je to veľmi dôležitý faktor rozvoja cestovného ruchu. Na predstavenie úspešného rozvoja cestovného ruchu by sa mal rozvoj ubytovania považovať za hlavný faktor plánovania cestovného ruchu. Inými slovami, ubytovanie je matica cestovného ruchu, a preto je potrebný primeraný výber ubytovania, aby sa rozšíril a rozvinul cestovný ruch (Saxena 2008). Pohodlné hotely a iné formy ubytovacích zariadení zohrávajú dôležitú úlohu pri prilákaní turistov do cieľových miest. Ak má osoba, ktorá je veľmi vzdialená od domova, rovnaké vybavenie a pohodlie, aké má vo svojom dome, zanechá dobrý dojem k tomuto miestu. Naopak, ak návštevník skončí so zlým pocitom v ubytovacích zariadeniach, je pravdepodobnejšie, že sa na toto miesto už nikdy nevráti. A toto miesto bude mať tiež negatívnu povest' pre priateľov, ktorí by toto miesto chceli navštíviť. Niektorí vedci interpretovali ubytovanie ako produkt. Faktorom, ktorý môže mať vplyv na spôsob výroby výrobku, je umiestnenie podniku, zariadenia, úroveň služieb, imidž na trhu, cena, schopnosť diferencovať produkt od rôznych zákazníkov a stimuly na podporu kľúčových klientov. Napríklad luxusné ubytovacie zariadenia kladú dôraz na svoje poskytované služby a imidž zariadenia s cieľom zabezpečiť podnikanie. Naopak, ubytovanie v ekonomike sa nakoniec zameria na svoju cenu ako kľúčovú zložku formulácie produktu. V každom prípade je produkt ubytovania komplexnou kombináciou faktorov, ktoré poskytujú turistom niečo, čo chcú konzumovať (Page 2009).

Ubytovanie zahŕňa hmotné aj nehmotné faktory. Hmotné faktory znamenajú fyzické prostredie, nástroje potrebné na zabezpečenie ubytovania, umiestnenia, výzdoby a jedla a nápojov, ktoré spotrebujú hostia v ubytovacom zariadení. Spravovanie hmotného aspektu ubytovacieho zariadenia je komplexné a hostia zároveň poskytnú ubytovateľovi úsudok ohľadom vzhľadu a okolitého prostredia v porovnaní s očakávaním. Okrem toho sú stravovacie zážitky a samozrejme jedlo a nápoje považované za dôležitý faktor ubytovacích zariadení, pretože ovplyvňujú trvalé spomienky hostí (Coper 2008). Nehmotné aspekty

pohostinnosti a ubytovania sú pravdepodobne komplikovanejšie ako hmatateľné aspekty a zahŕňajú atmosféru v ubytovacích zariadeniach, a čo je dôležitejšie, služby, ktoré hosť prežil. Celkovo je väčšina ubytovacích a ubytovacích zariadení kombináciou nehmotných a hmatateľných aspektov (Cooper, Fletcher, Fyall, Gilbert & Wanhill 2005). Ubytovacie zariadenia tvoria produkt cestovného ruchu. Produkt cestovného ruchu zobrazuje symbiózu hmotných a nehmotných zdrojov za účelom uspokojovania potrieb podľa požiadaviek účastníkov cestovného ruchu (Novacká 1996).

Poskytovanie ubytovacích, stravovacích a služieb sú dve hlavné črty odvetvia pohostinstva, ktoré ho odlišujú od väčšiny ostatných odvetví. Hotely sú len jedným z odvetví pohostinstva a nie sú jediným poskytovateľom ubytovania. Hotely sú však z týchto sektorov ekonomicky najvýznamnejšie (Slattery 2012). Ubytovanie je najväčším a najznámejším pododvetvím cestovného ruchu. Turisti požadujú miesto, kde si môžu oddýchnuť a relaxovať počas svojich ciest. Ubytovanie sa preto považuje za dôležité podporné zariadenie v cieľovom regióne všade tam, kde turisti cestujú.

Samozrejme, existuje veľká rôznorodosť vo veľkosti, type organizácie tohto ubytovania (Cooper 2008). Keď sa ľudia presúvajú z jednej krajiny do druhej alebo z jedného mesta do druhého, zvyčajne majú odlišné požiadavky a potreby z miesta, kam cestujú. je rozdelený do hlavných sektorov, ako sú pohostinstvo, atrakcie a udalosti, doprava, organizátori ciest a sprostredkovatelia a sektory cieľovej organizácie. Všetky tieto odvetvia siahajú do podnikov a organizácií, ktoré sa podieľajú na poskytovaní produktov cestovného ruchu a cestovných zážitkov (Middleton, Fyall & Morgan & Rachhod 2009).

Neoddeliteľnou a veľmi dôležitou súčasťou ubytovacích zariadení sú doplnkové služby. Pod tieto služby spadajú napríklad kongresová sála s tlmočnickým vybavením pre kongresových klientov, tenisové a športové ihriská, akvaparky a iné. Realizácia doplnkových služieb v ubytovacom zariadení sa uskutočňuje:

- **Priamo** – ubytovacím zariadením
- **Sprostredkovane** – ubytovacím zariadením nákupom od dodávateľských subjektov
- Mimo ubytovacie zariadenia dodávateľom služieb, t.j. **ekonomickým nájomcom v ubytovacom zariadení**

Orieška (2010), člení ubytovacie zariadenia podľa spôsobu výstavby, doby prevádzky a podľa druhu, ďalej sa zameriava na rozdelenie podľa druhu cestovného a podľa doporučenia UNWTO.

Toto doporučenie rozlišuje ubytovacie zariadenia podľa **spôsobu výstavby** na:

- **pevné** (hotely, motely, penzióny, turistické ubytovne, ubytovne pre študentov),
- **čiastčne pevné** (montované chaty),
- **prenosné** (stany),
- **pohyblivé** (lôžkové a lehátkové vozidlá, karavany).

Podľa odporučenia Svetovej organizácie cestovného ruchu sa ubytovacie zariadenia delia na:

- **hromadné ubytovacie zariadenia** (hotely a obdobné zariadenia s možnosťou stravovania (hotel, motel, penzión, hotel),

- **iné hromadné ubytovacie zariadenia** (kemp, chatová osada, turistická ubytovňa), - ubytovanie v súkromí (Orieška 2010).

Ubytovacie služby je možné rezervovať rôznymi spôsobmi, v dnešnej dobe je najbežnejšie prostredníctvom internetu. Existuje viacero internetových portálov, či už medzinárodných (booking.com, trivago.com, hostelworld.com, airbnb.com) alebo aj slovenských (limba.sk, ubytujsa.sk, megaubytovanie.sk), ktorých rezervačný systém vie podľa viacerých kritérií nájsť a objednať/kúpiť vhodné ubytovanie. Niektoré turisticky navštevované mestá majú vlastný rezervačný systém ubytovania na svojich webových stránkach.

1.4.2 Stravovacie služby

Stravovacie služby zabezpečujú uspokojovanie základných potrieb človeka (účastníka cestovného ruchu) v rámci služieb základného stravovania, doplnkového stravovania a občerstvenia a taktiež súvisia so spoločensko-zábavnými službami poskytovanými v stravovacích zariadeniach. Podľa Novackej (1996) „*Vybavenosť ubytovacích zariadení pohostinskými odbytovými strediskami je záväzná, avšak podľa podmienok na trhu môže byť aj vyššia. V praxi odbytové strediská treba do počtu, štruktúry a kapacity dimenzovať tak, aby umožnili poskytovať služby širšiemu okruhu zákazníkov, než len hotelovým hosťom.*“ Účastník cestovného ruchu často využíva služby spoločného verejného (reštauračného)

stravovania alebo sa stravuje individuálne (Beránek, 2016). Stravovacie zariadenia, taktiež nazývané pohostinské prevádzkarne, tvoria technickú základňu pre stravovacie služby a ich kategorizáciu a klasifikačné znaky upravuje na Slovensku Vyhláška Ministerstva hospodárstva Slovenskej republiky č. 125/1995 Z. z. o kategorizácii pohostinských a ubytovacích zariadení a ich klasifikačných znakov. Tá charakterizuje pohostinské prevádzkarne ako priestory, v ktorých sa pripravujú a predávajú.

Tabuľka 4 **Kategorizácia stravovacích zariadení**

	Kategórie	Základné charakteristiky
Zariadenia základného stravovania	Reštaurácia	Stravovacie služby so širokou ponukou jedál a nápojov.
	Motorest	Stravovacie služby pri diaľniciach a hlavných cestách.
	Jedáleň so samoobsluhou	Jedlá a nápoje podávané formou samoobsluhy.
Zariadenia doplnkového stravovania	Denný bar Aperitiv bar Gril bar Snackbar Pizzeria	Občerstvenie s obsluhou, vybraný sortiment studených a teplých jedál pripravovaných formou rýchleho stravovania, teplých a studených nápojov a cukrárenských výrobkov.
	Hostinec	Predaj nápojov a jednoduchého teplého a studeného občerstvenia.
	Bistro	Rýchle stravovanie a občerstvenie overených druhov jedál.
	Bufet	Samoobslužné rýchle občerstvenie a doplnkové stravovanie s konzumáciou väčšinou bez sedenia za stolom.
Zariadenia spoločenských a zábavných služieb	Kaviareň Espresso Libresso	Služby spoločensko-zábavného charakteru doplnené o stravovacie služby a občerstvenie ako teplé a studené nápoje, cukrárenské výrobky, teplé a studené jedlá.
	Vináreň Viecha Pivnica Piváreň	Špecializované služby zamerané na podávanie vybraných druhov nápojov, studenej kuchyne a teplých jedál formou minútok a teplých pokrmov.
	Nočný bar Varieté Dancing klub Disko klub Biliard klub	Špecializované služby zamerané na zábavu, výrobky studenej kuchyne a široký sortiment teplých a studených nápojov. Súčasťou sú rôzne druhy zábavných a kultúrnych činností (hudba, tanec,...).

Zdroj: Vyhláška Ministerstva vnútra SR

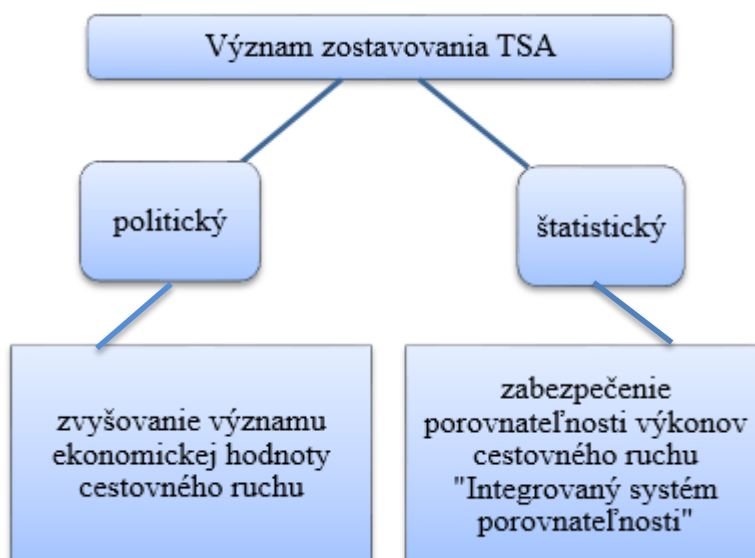
1.4.3 Satelitný účet cestovného ruchu (TSA)

Satelitný účet cestovného ruchu, ktorý slúži ako štatistický nástroj na účely výpočtu ekonomických ukazovateľov cestovného ruchu na národnej úrovni. Štáty Európskej únie vychádzajú z požiadaviek európskej normy Direktívy EÚ 95/57/EC a model je aplikovaný od roku 2005 aj v podmienkach Slovenskej republiky (Micháľková 2013). Satelitné účty merajú činnosť súvisiacu s cestovným ruchom tým, že určujú, aké percento každého

odvetvia predstavuje cestovný ruch. Metodika TSA sa používa vo významnom počte krajín OECD, ako aj v rastúcom počte rozvojových krajín.

Satelitný účet cestovného ruchu môžeme chápať ako komplexný štatistický nástroj, ktorý meria vplyv cestovného ruchu na národnú resp. regionálnu ekonomiku. Vo všeobecnosti predstavuje špecifický nástroj na meranie makroekonomického vplyvu odvetví, pri ktorých nie je možné merať ich vplyv jednoduchým rozdielom vstupov a výstupov, prípadne súčtom pracovníkov či ďalších charakteristík v určitom časovom období (Palátková 2011).

Obrázok 5 Význam zostavovania TSA

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Štatistický úrad SR, 2019

TSA zobrazuje dvojrozmerný účet. Na jednej strane poskytuje súdržný popis ekonomického vplyvu cestovného ruchu, kde patrí spotreba a ponuka tovarov a služieb súvisiacich s cestovným ruchom, verejné výdavky na cestovný ruch a iné. Na druhej strane registruje aj nepeňažné údaje, ako sú napr. počty návštevníkov, počty prenocovaní, počty závodových jednotiek cestovného ruchu, počty zamestnancov v tomto sektore. Finančný a nefinančný cestovný ruch by mal byť vzájomne prepojený. TSA sa zameriava hlavne na podrobné zachytenie spotreby tovarov a služieb cestovného ruchu a súčasne aj na ponuku (Hajnovičová 2008).

K základným výstupom TSA patria kvantifikovateľné parametre vplyvu cestovného ruchu na konkrétnu ekonomiku, a to v absolútnej a relatívnej podobe a v členení na priame a nepriame, prípadne indukované efekty, ako sú:

- hrubá pridaná hodnota cestovného ruchu (HPH) ,
- hrubý domáci produkt (HDP),
- zamestnanosť v jednotlivých odvetviach cestovného ruchu,
- rozsah kapitálových investícií, základné imanie a kapitálová základňa,
- daňový prínos plynúci z aktivít spojených s cestovným ruchom,
- vplyv cestovného ruchu na platobnú bilanciu,
- úroveň spotreby v cestovnom ruchu,
- úroveň dopytu v cestovnom ruchu,
- nefinančné ukazovatele cestovného ruchu a pod

1.5 Vnútorňý trh Európskej únie

Vnútorňý trh EÚ je najúspešnejším projektom európskej integrácie, ktorý predpokladá štyri integračné slobody. Voľný pohyb tovaru, služieb, kapitálu, pracovnej sily. Dosiadnutím týchto štyroch slobôd sa vytvorí integrovaný jednotný trh, ktorý prezentuje výhody pre bežných občanov EÚ ako aj pre domovské štáty, nakoľko má zvyšovať hospodársky rast a stimulovať zamestnanosť. Na začiatku budovania jednotného trhu bola colná únia, v rámci ktorej boli medzi členskými štátmi Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS) odbúrané clá a kvantitatívne obmedzenia vzájomného zahraničného obchodu.

Stupne hospodárskej integrácie:

- **Zóna voľného obchodu** - predstavuje prvý stupeň inštitucionalizovanej integrácie, v rámci ktorej členské štáty odstraňujú všetky významné, najmä viditeľné, prekážky pre obchod, no súčasne si zachovávajú autonómiu obchodnej politiky vo vzťahu k tretím krajinám (Kunešová 2006),
- **Colná únia** - Medzi členskými krajinami dochádza k voľnému pohybu tovaru, ktorý je preclený iba v jednej krajine, teda v krajine vstupu do colnej únie. Členské štáty zavádzajú spoločnú obchodnú politiku vo vzťahu k nečlenským krajinám (Cihelková 2007),

- **Spoločný trh** - ide o priestor, oblasť bez vnútorných hraníc s voľným pohybom najmä tovarov, pracovníkov t.j. ekonomicky činných osôb, služieb a kapitálu (Fridrich 2012)
- **Hospodárska a menová únia** – ide o koordináciu hospodárskych politík členských štátov a jednotnú rozpočtovú, menovú a devízovú politiku (Kunešová 2006).

Základným dokumentom umožňujúcim vznik vnútorného trhu Spoločenstva bol jednotný európsky akt, ktorý novelizoval zakladajúce zmluvy. Jednotný európsky akt vstúpil do platnosti v roku 1987 a na jeho základe v roku 1993 vzniká jednotný vnútorný trh Spoločenstva (www.eurlex.europa.eu).

Jednotné kontaktné miesto

JKM predstavuje miesto, kde si môže podnikateľ vstupujúci na trh so službami daného štátu vyriešiť všetky postupy a formality, ktoré daný štát vyžaduje. Prostredníctvom JKM je možné vybaviť všetky povinné administratívne úkony súvisiace so začiatkom podnikania a niektoré úkony súvisiace s podnikateľskou činnosťou na jednom mieste (napr. ohlásiť živnosť, požiadať o zápis do obchodného registra, prihlásiť sa do systému povinného zdravotného poistenia, oznámiť zmeny, ukončiť podnikanie a pod.). Okrem týchto služieb poskytujú JKM aj podrobné informácie týkajúce sa vzniku oprávnenia na podnikanie. Jednotné kontaktné miesta (JKM) v Slovenskej republike vznikli na základe ustanovení Smernice 2006/123/ES o službách na vnútornom trhu za účelom uľahčenia vstupu slovenských a zahraničných záujemcov o podnikanie v oblasti služieb na slovenský trh (Európska komisia, 2011).

1.5.1 Legislatíva upravujúca služby na vnútornom trhu EÚ a v Slovenskej republike

Prvopočiatky vývoja vnútorného trhu môžeme vidieť v integrácií niekoľkých štátov v Európskom spoločenstve uhlia a ocele v r. 1952. V roku 1958 došlo k vytvoreniu Európskeho združenia pre atomovú energiu a na prehlbenie ekonomickej spolupráce štátov vytvorením hospodárskeho združenia. Táto spolupráca fungovala na báze colnej únie od 1.7.1968, kedy došlo k odbúraní ciel a množstva obmedzení pre dovoz či vývoz (Týč 2010). Nástrojom pre vznik vnútorného trhu sa stala v r. 1985 tzv. Biela kniha, ktorá konkretizovala existujúce prekážky brániace vzniku vnútorného trhu a ktorej idey boli

vyjadrené v Jednotnom európskom akte. Ku vzniku jednotného trhu došlo v r. 1993, kedy nadobudla platnosť Maastrichtská zmluva. Za ďalší krok, ktorý viedol k spolupráci v rámci vnútorného trhu môžeme považovať zavedenie Eura v r. 1999.

Pre sektor služieb bol dôležitý proces vytvorenia jednotného trhu EÚ. Služby sa postupne stávajú najdôležitejšou zložkou HDP krajín a medzinárodný obchod do službami je spomaľovaný existenciou rôznych bariér. Európska rada sa snaží tieto bariéry odstraňovať a podporovať jednotný trh v Európskej únii. Za najdôležitejší nástroj na odstraňovanie týchto bariér je považovaná *Smernica o službách na vnútornom trhu*, ktorú museli implementovať všetky členské štáty EÚ. Smernica sa zamerala na zníženie bariér v cezhraničnom obchode so službami, ktoré by brzdili voľný pohyb služieb.

Smernica Európskej únie o službách

Zákomom č. 136/2010 Z. z. o službách na vnútornom trhu bola transponovaná smernica EÚ č. 2006/123/ES o službách na vnútornom trhu. Hlavným cieľom smernice o službách je zefektívniť prístup na trh služieb so zámerom zvýšenia hospodárskeho rastu a vytvárania pracovných miest v sektore služieb v Európe a znižovať administratívnu záťaž poskytovateľov služieb v inom členskom štáte a to:

- zjednodušením administratívnych postupov a odstránením prekážok v oblasti služieb,
- posilnením práv spotrebiteľov a podnikov,
- podporovaním spolupráce medzi jednotlivými štátmi Európskej únie

Prierezový charakter smernice o službách umožňuje uplatňovať požiadavky na celý rad služieb odlišného zamerania s rôznymi postupmi na získanie oprávnenia na ich poskytovanie a kontroly nad poskytovateľmi služieb. ministerstvá, iné štátne orgány a profesijné komory zriadené zo zákona.

Smernica o službách bola schválená 12. decembra 2006 pod názvom Smernica o službách na vnútornom trhu a implementovaná všetkými krajinami EÚ v roku 2009.

Keď ide o rozsah pôsobnosti, smernica o službách sa konkrétne zameriava na:

- Distribučnú obchodnú činnosť,
- Služby pre podniky.

- Remeslá a stavebné služby,
- Rekreačné služby,
- Služby v oblasti cestovného ruchu,
- Realitné služby,
- ubytovacie a stravovacie služby,
- Informačné služby.

Smernica sa naopak nevzťahuje na služby obecného záujmu neekonomickej povahy, finančné služby, služby a siete elektronických komunikácií, služby v oblasti dopravy, zdravotné služby a iné. Európska komisia prijala oznam o implementácii smernice o službách v roku 2012. V správe sa zhodnotil pokrok, aký sa dosiahol v členských krajinách EÚ pri odstraňovaní prekážok jednotného trhu so službami. Identifikovali sa obmedzenia, ktoré neboli zrušené a navrhli sa opatrenia na zlepšenie fungovania jednotného trhu so službami.

Právnym predpisom zaoberajúcim sa vnútorným trhom služieb v Slovenskej republike je 136/2010 Z.z. *Zákon o službách na vnútornom trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. Hlavným dôvodom prijatia Zákona bolo, aby sa do slovenského právneho poriadku transponovala Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/123/ES z 12. decembra 2006 o službách na vnútornom trhu, Zákon o službách sa vzťahuje na široké spektrum služieb, ktorých poskytovanie na území Slovenskej republiky upravujú rôzne právne predpisy v pôsobnosti rôznych orgánov a inštitúcií. Zákon o službách okrem iného zavádza a definuje niektoré nové pojmy a podmienky, za ktorých je možné poskytovať služby na území SR na trvalom základe alebo cezhranične a to aj občanmi z iných členských štátov EÚ. Cieľom Zákona o službách má byť zníženie administratívneho zaťaženia a ušetrenie času a financií podnikateľov.

2 Cieľ a metodika práce

Hlavným cieľom diplomovej práce je na základe analýzy makroekonomických ukazovateľov (počet podnikov, počet zamestnaných, tržby, produktivita práce a pridaná hodnota) určiť konkurencieschopnosť a postavenie Slovenska na trhu EÚ v oblasti ubytovacích a stravovacích služieb. Pre dosiahnutie hlavného cieľa sme si stanovili čiastkové ciele:

- definovanie východiskových pojmov v rámci trhu služieb, ubytovacích a stravovacích služieb,
- legislatíva trhu o službách,
- zozbieranie a analýza štatistických údajov jednotlivých makroekonomických ukazovateľov z databázy Eurostat,
- porovnanie hodnôt makroekonomických ukazovateľov Slovenskej republiky s hodnotami krajín EÚ-28.

Pre dosiahnutie hlavného cieľa boli zadefinované výskumné otázky:

1. Dosahuje Slovensko v ubytovacích a stravovacích službách priemerné hodnoty EÚ?
2. Korešponduje sektorová štruktúra Slovenska v divíziách I-55 a I-56 so štruktúrou členských štátov EÚ-28 vo všetkých ukazovateľoch ako pridaná hodnota, počet podnikov, tržby, produktivita práce a počet zamestnancov?

Pri tvorení diplomovej práce sme najprv vychádzali z teoretických poznatkov riešenej problematiky. Sekundárne zdroje, ktoré sme použili boli dostupné zo slovenských aj zahraničných autorov, ktorí sa venovali trhu služieb, ubytovacích aj stravovacích služieb cestovného ruchu. Dáta sme čerpali aj z elektronických zdrojov, štatistických tabuliek a odborných článkov. Na vypracovanie údajov sme použili klasifikáciu ekonomických činností NACE Rev. 2, v ktorej sú dostupné všetky výsledky ekonomického a vedecko-technického rozvoja informačných a komunikačných technológií. Prostredníctvom tejto klasifikácie sa vypracovala aj SK NACE Rev.2, v ktorej sa delia služby do odborov. Hlavným cieľom je komparácia rozvinutosti jednotlivých krajín EÚ-28 (Belgicko, Bulharsko, Česko, Dánsko, Nemecko, Estónsko, Írsko, Grécko, Španielsko, Francúzsko, Chorvátsko, Taliansko, Cyprus, Lotyšsko, Litva, Luxembursko, Maďarsko, Malta,

Holandsko, Rakúsko, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Slovinsko, Slovensko, Fínsko, Švédsko, Spojené kráľovstvo) so zreteľom na Slovenskú republiku prostredníctvom makroekonomických ukazovateľov a štatistík. Po zozbieraní všetkých potrebných údajov sme zhotovili tabuľky a zhodnotili dosiahnuté výsledky. Analýza prebiehala za roky 2010-2017 a skúmali sme vývoj v jednotlivých ukazovateľoch: pridaná hodnota, počet podnikov, produktivita práce, počet zamestnaných osôb. Získané údaje sme spracovali do tabuliek a grafov.

Predmetom skúmania práce je analýza trhu a komparácia štruktúry ubytovacích a stravovacích služieb v krajinách Európskej únie a na Slovensku. Objektom skúmania diplomovej práce je sekcia *I - ubytovacie a stravovacie služby*, jeho divízie *I-55 – Ubytovanie* a *I-56 – Činnosti reštaurácií a pohostinstiev*. Pri vypracovaní tejto témy a zhromaždenia výsledkov sme použili nasledujúce metódy.

Na začiatku sme sa zamerali na čerpanie teoretických poznatkov k danej problematike, ktoré sme získavali zo sekundárnych zdrojov (knižné publikácie, štatistické stránky a rôzne odborné internetové články zaoberajúce sa skúmanou problematikou. V prvej kapitole sme použili *metódu analýzy a metódu syntézy*, prostredníctvom ktorých sme spájali jednotlivé časti do celku, a tým sa dopracovali k jadru riešenej problematiky. Pri zadávaní hlavných a parciálnych cieľov sme použili *metódu dedukcie – odvodzovanie*. V praktickej časti sme použili *metódu výberu*, pri ktorej sme si zvolili skúmanú vzorku krajiny Európskej únie s hlavným dôrazom na Slovenko. Praktická časť obsahovala aj *analýzu* štatistických údajov, ktoré sme získali zo štatistických zdrojov Štatistického úradu Európskych spoločenstiev-Eurostat. Údaje zistené z daného zdroja Eurostat sme zaznamenali pomocou *grafických metód* do tabuliek a grafov. Danú metódu sme použili aj pri vyhodnotení a porovnaní výsledkov za roky 2010- 2017 a pri ukazovateľoch, ktoré sme v práci skúmali. Jednou z metód bola aj *metóda komparácie*, prostredníctvom ktorej sme v praktickej časti porovnávali štruktúru krajín EÚ-28 a Slovenska. V praktickej časti práce sme popisovali sekcie *I – Ubytovacie a stravovacie služby* a divízie *I-55 – Ubytovanie*, *I-56 - Činnosti reštaurácií a pohostinstiev*. Skúmali sme päť makroekonomických ukazovateľov (počet podnikov, počet zamestnaných, tržby, produktivita práce, pridaná hodnota). V každej sekcii sme zhotovili súhrnnú tabuľku s priemernými hodnotami a vyčíslili sme podiel Slovenska na EÚ-28. Taktiež sme v každom spomenutom ukazovateli za posledný rok 2017 vybrali

a popísali top päť krajín s najvyššími hodnotami. V závere práce sa utvoril prechod zo zistených poznatkov k všeobecnému ponímaniu skúmanej problematiky - *metóda indukcie*.

3 Výsledky práce

V záverečnej práci sa zaoberáme sekciou I – Ubytovacie a stravovacie služby, konkrétne divíziami I-55 - Ubytovanie a I-56 – Činnosti reštaurácií a pohostinstiev. SK NACE definuje divíziu 55 ako „*poskytovanie krátkodobého ubytovania pre návštevníkov a ďalších cestujúcich. Patrí sem aj poskytovanie dlhodobých ubytovaní alebo podnájomov pre študentov, pracujúce osoby, robotníkov a iné. Niektoré jendotky poskytujú iba ubytovanie, zatiaľ čo iné poskytujú kombináciu ubytovania, stravovania alebo možnosti rekreácie.*“ Divízia 56 zahŕňa reštauračné činnosti, ktoré poskytujú kompletne jedlo, nápoje pripravené na okamžitú spotrebu, v tradičných reštauráciách, samoobslužných reštauráciách, príležitostné stánky s možnosťou sedenia alebo bez možnosti sedenia (SK NACE 2019).

Dosiahnuté výsledky sme spracovali z Eurostatu a porovnáваме ich v rámci členských krajín Európskej únie a Slovenskej republiky. V práci sa zameriavame na vývoj trhu krajín EÚ-28 s osobitným dôrazom na Slovensko. Okrem hodnôt, ktoré dosiahli dané krajiny si pod čiarou zaznamenávame aj priemernú hodnotu a priemer krajín EÚ a podiel Slovenska na celkovej hodnote krajín EÚ-28. Z každej divízie sme zoradili krajiny a vyznačili TOP 5 krajín, ktoré mali najvyššie hodnoty a zvlášť sme zakreslili postavenie Slovenskej republiky v každom ukazovateli.

3.1 Počet podnikov

Malé a stredné podniky hrajú v európskej ekonomike kľúčovú úlohu. Sú nesporným zdrojom voľných pracovných miest a tak sú mimoriadne priaznivými stimulátormi konkurencie a zamestnanosti v Európe.

Tabuľka 5 Počet podnikov v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017

Ubytovanie (I-55)				Činnosti reštaurácií a pohostinstiev (I-56)		
2010	2017	Δ % 10/17		2010	2017	Δ % 10/17
3 274	4 086	+24,80	Belgicko	45 452	45 780	+0,72
3 472	4 858	+39,91	Bulharsko	22 601	22 238	-1,61
9 923	9 307	- 6,20	Česko	49 223	48 778	-0,90
1 503	1 594	+6,05	Dánsko	12 015	12 934	+7,65
597	870	+45,72	Estónsko	1 439	2 200	+52,88
3 613	4 010	+10,99	Írsko	13 939	15 195	+9,01
17 900	29 158 4.	+62,89	Grécko	77 189	81 673	+5,81
23 197	26 716	+15,17	Španielsko	259 751	271 319 2.	+4,45
36 650	47 812 2.	+30,46	Francúzsko	202 958	208 689 3.	+2,82
2 631	3 135	+19,16	Chorvátsko	16 838	16 776	-0,37
44 498	51 123 1.	+14,88	Taliano	249 617	283 521 1.	+13,58
542	586	+8,11	Cyprus	4 828	5 165	+6,98
765	999	+30,59	Lotyšsko	2 340	3 075	+31,41
44 768	46 563 3.	+4,01	Nemecko	171 301	188 385 4.	+9,97
1 194	3 238	+171,19	Litva	2 791	3 681	+31,89
319	283	-11,29	Luxembursko	2 507	2 538	+1,24
3 456	4 356	+26,04	Maďarsko	29 282	25 657	-12,38
166	309	+86,14	Malta	1 803	2 068	+14,70
7 157	9 054	+26,51	Holandsko	37 204	50 901	+36,82
14 934	16 577	+11,00	Rakúsko	29 243	31 597	+8,05
13 114	15 546	+18,54	Poľsko	36 888	41 478	+12,44
6 786	28 831 5.	+324,86	Portugalsko	79 178	75 995	- 4,02
4 918	6 074	+23,50	Rumunsko	19 484	20 339	+4,39
1 011	2 925	+189,32	Slovinsko	7 275	8 504	+16,89
2 627	3 243 18.	+23,45	Slovensko	13 752	15 182 19.	+10,40
1 724	1 959	+13,63	Fínsko	9 980	10 099	+1,19
5 176	6 119	+18,22	Švédsko	23 373	27 363	+17,07
15 077	17 334	+14,97	Spojené kráľovstvo	112 791	135 463 5.	+20,10
270 992	346 665	+27,92	EÚ-28	1 535 042	1 656 593	+7,91
9 678,3	12 380,9	+27,92	Ø EÚ 28	54 822,9	59 164,0	+7,91
0,97	0,93	-	Podiel SR na EÚ-28	0,90	0,92	-

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

A. Počet ubytovacích zariadení

Počet ubytovacích zariadení sa nachádza podľa štatistickej klasifikácie ekonomických činností v sekcií I a divízií 55. Počas sledovania období rokov 2010/2017 môžeme vidieť, že celkový počet ubytovacích zariadení narástol približne o 28 %. V tomto období zachytávame aj mierne poklesy ubytovacích zariadení v daných krajinách, najmä v Luxembursku, kde došlo k poklesu o necelých 12 %.

Najvyšší nárast počtu ubytovacích zariadení sme zaznamenali v jednotlivých krajinách:

1. Portugalsko – nárast o 22 045 ubytovacích zariadení (324,86 %),
2. Grécko – nárast o 11 258 ubytovacích zariadení (62,89 %),
3. Francúzsko - nárast o 11 162 ubytovacích zariadení (30,46 %).

Na druhej strane, celkový pokles ubytovacích zariadení zaznamenávame len v dvoch krajinách a to:

1. Česko – pokles o 616 ubytovacích zariadení (6,20 %).
2. Luxembursko – pokles o 36 ubytovacích zariadení (11,29 %),

Celkový počet ubytovacích zariadení v krajinách Európskej únie narástol od roku 2010 z 270 992 na 346 665, čo znamená nárast o 27,92 %. Najvyšší nárast ubytovacích zariadení na Slovensku bol za sledované obdobie v roku 2011 a to o 8,06 %.

V roku 2017 najvyšší počet podnikov v divízií I-55 mali nasledovné krajiny: Taliansko, Francúzsko, Nemecko, Grécko a Portugalsko. Slovensko obsadilo až 18. miesto spomedzi všetkých krajín Európskej únie.

B. Počet stravovacích zariadení

Počet stravovacích zariadení sa nachádza podľa štatistickej klasifikácie ekonomických činností v sekcií I a divízií 56. Počas sledovania období rokov 2010/2017 je vidieť, že celkový počet stravovacích zariadení narástol o 1 543 802 čo predstavuje nárast o 7,91 %.

Celkový počet stravovacích zariadení v oblasti stravovacích služieb sa najviac zvýšil za sledované obdobie v krajinách:

1. Taliansko – nárast o 33 904 stravovacích zariadení (13,58 %),
2. Spojené kráľovstvo – nárast o 22 672 stravovacích zariadení (20,10 %),
3. Holandsko – nárast o 13 697 stravovacích zariadení (36,82 %).

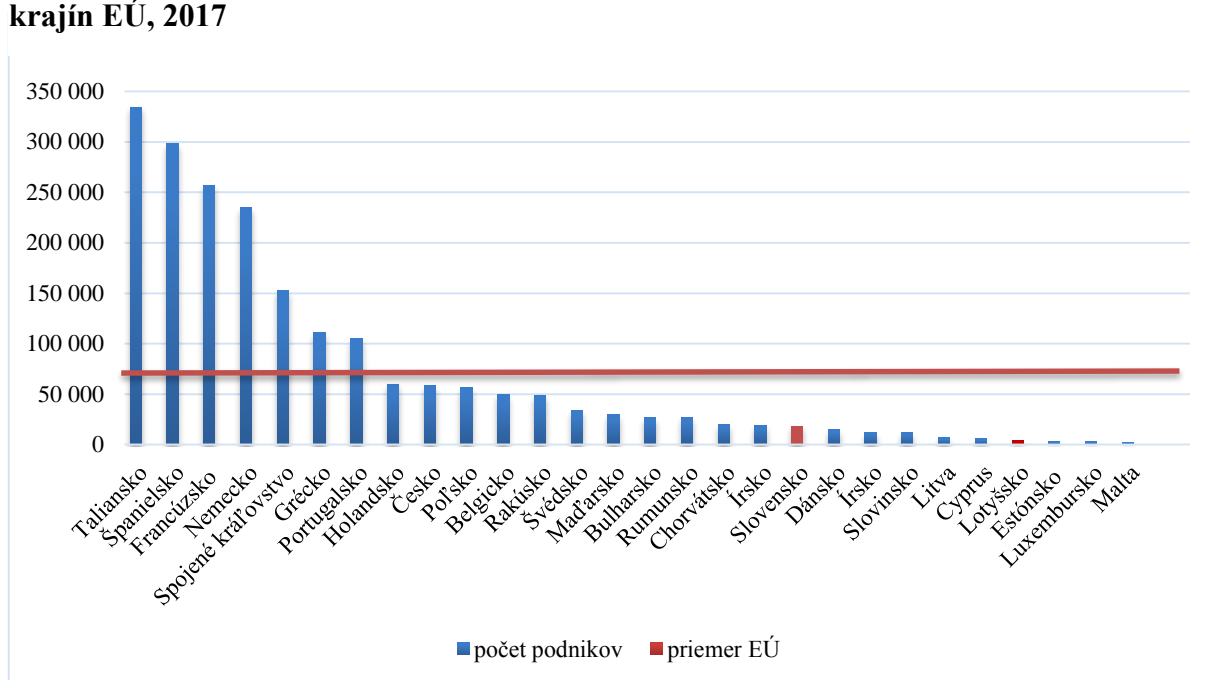
Na druhej strane, počet podnikov v stravovacích službách v celkovom vyjadrení klesol vo viacerých krajinách, najvyšší pokles zaznamenali:

1. Maďarsko - pokles o 3 625 stravovacích zariadení (12,38 %),
2. Portugalsko - pokles o 3 183 stravovacích zariadení (4,02 %),
3. Česko - pokles o 445 stravovacích zariadení (0,90 %).

Na Slovensku sa počet podnikov zvýšil o 1 430 stravovacích zariadení, čo predstavuje nárast o 10,40 %.

Z percentuálneho hľadiska počtu stravovacích zariadení v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017 vidíme, že Estónsko dosiahlo najvyšší rast počtu stravovacích zariadení o 52,88%, za ním Holandsko (36,82%) a Litva (31,89%). Celkový počet stravovacích zariadení za sledované obdobie narástol o 121 551 podnikov, to predstavuje nárast o 7,91 %.

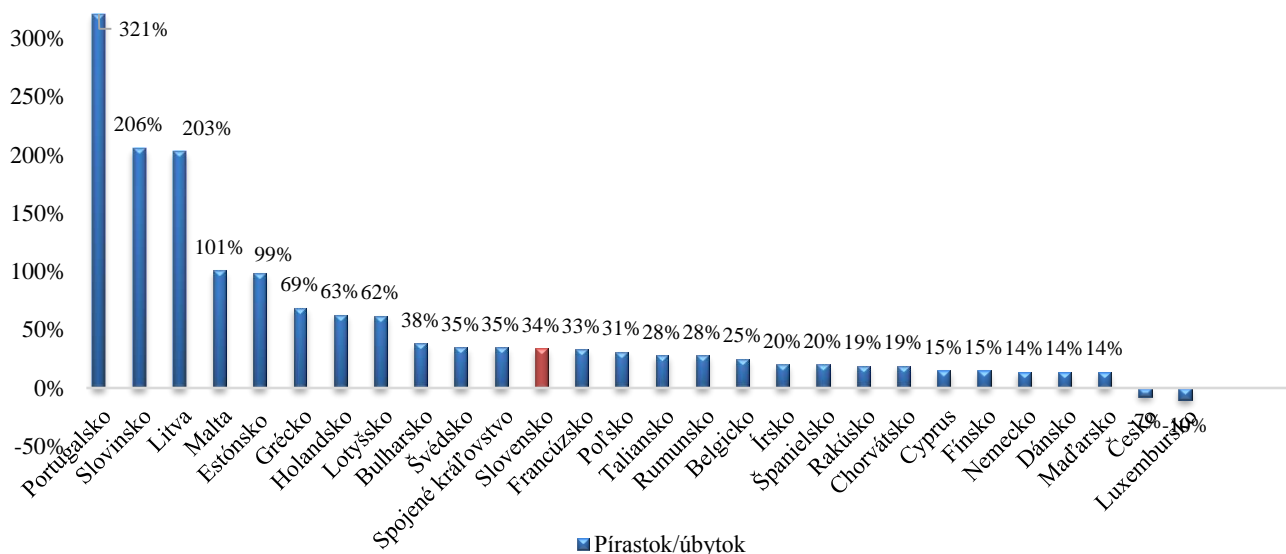
Graf 1 Počet podnikov na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ-28 a priemer krajín EÚ, 2017

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

V sekcii I – ubytovacie a stravovacie služby, medzi krajiny s najvyšším počtom podnikov za rok 2017 zaraďujeme Taliansko – 334 644, Španielsko – 298 035, Francúzsko - 256 501, Nemecko – 234 948, Spojené kráľovstvo – 152 797. Krajiny s najnižším počtom podnikov za rok 2017 boli Cyprus – 5 751, Lotyšsko - 4 074, Estónsko – 3 070, Luxembursko – 2 821, Malta – 2 377. Počet podnikov v členských krajinách EÚ-28 v sekcii I-55 a I-56 sa zvýšil o 10,92 % z 1 806 034 podnikov v roku 2010 na 2 003 258 v roku 2017. Slovensko nedosiahlo priemerné hodnoty EÚ a v rebríčku sa umiestnilo v horšej polovici spomedzi všetkých krajín EÚ s počtom podnikov 18 425.

Graf 2 Prírastok/ úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli počet podnikov (%)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Celkový nárast počtu podnikov v ubytovacích a stravovacích službách na Slovensku dosahuje nárast o 34%. Celkový počet podnikov v Portugalsku vzrástol o 321 %, čím sa zaraďuje na prvé miesto spomedzi všetkých členských krajín EÚ. Krajiny ako Slovinsko, Litva, Malta dosiahli nárast, ktorý prekračuje hranicu 100%.

3.2 Počet zamestnaných osôb

Medzi základné makroekonomické ukazovatele patrí aj počet zamestnaných osôb. V Tabuľke 6 sme zaznamenali počet zamestnaných osôb v ubytovacích a stravovacích službách na Slovensku a v členských krajinách EÚ za sledované obdobie.

Tabuľka 6 Počet zamestnaných osôb v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017

Ubytovanie (I-55)				Činnosti reštaurácií a pohostinstiev (I-56)		
2010	2017	Δ %10/17		2010	2017	Δ %10/17
21 893	23 251	+6,20	Belgicko	147 147	157 555	+7,07
36 928	44 138	+19,52	Bulharsko	101 190	104 108	+2,88
34 520	36 775	+6,53	Česko	127 319	139 552	+9,61
19 462	23 133	+18,86	Dánsko	74 821	108 816	+45,44
495 870	1. 594 985	+19,99	Nemecko	1 399 379	2. 1 779 463	+27,16
5 451	7 254	+33,08	Estónsko	12 551	19 063	+51,88
47 404	62 068	+30,93	Írsko	100 785	127 118	+26,13
71 042	145 492	+104,80	Grécko	205 004	285 665	+88,13
252 265	3. 309 043	+22,51	Španielsko	978 407	4. 1 156 831	+18,24
201 107	5. 221 120	+9,95	Francúzsko	791 475	5. 848 584	+7,22
32 421	36 661	+13,08	Chorvátsko	61 105	68 946	+12,83
284 259	4. 282 432	-0,64	Taliansko	976 827	3. 1 219 636	+24,86
16 874	20 609	+22,13	Cyprus	23 290	25 499	+9,27
5 205	7 120	+36,79	Lotyšsko	20 149	29 937	+48,58
5 699	8 783	+54,11	Litva	28 218	36 907	+30,79
3 316	3 596	+8,44	Luxembursko	13 214	17 381	+31,53
23 732	29 285	+23,40	Maďarsko	106 212	110 561	+4,09
7 249	8 453	+16,61	Malta	8 218	11 052	+34,49
73 698	86 210	+16,98	Holandsko	307 612	381 168	+23,91
105 232	117 313	+11,48	Rakúsko	158 946	193 515	+21,75
66 837	75 577	+13,08	Poľsko	163 256	199 913	+22,45
55 358	92 963	+67,93	Portugalsko	237 713	253 523	+6,65
43 495	50 610	+16,36	Rumunsko	97 068	131 745	+35,72
10 334	11 852	+14,69	Slovinsko	23 502	26 569	+13,05
12 538	21. 14 490	+15,57	Slovensko	40 148	21. 51 811	+29,05
11 898	11 134	-6,42	Fínsko	51 445	63 573	+23,57
41 439	54 915	+32,52	Švédsko	114 572	157 836	+37,76
378 338	2. 430 748	+13,85	Spojené kráľovstvo	1 501 707	1. 1 871 679	+24,64
2 363 864	2 810 010	+18,87	EÚ -28	7 871 281	9 677 956	+22,95
84 424	100 358	+18,87	Ø EÚ-28	281 117	345 641	+22,95
0,53	0,51	-	Podiel SR na EÚ-28	0,51	0,53	-

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

A. Počet zamestnaných osôb v ubytovacích službách

Z tabuľky 6 o počte zamestnaných osôb v ubytovacích zariadeniach, môžeme povedať, že počas sledovaného obdobia takmer vo všetkých krajinách počet zamestnaných osôb vzrástol.

Najväčší rast v počte zamestnaných v ubytovacích zariadeniach zo všetkých krajín Európskej únie dosiahli krajiny:

1. Nemecko – nárast o 99 115 zamestnaných osôb (19,99 %),
2. Grécko – nárast o 74 450 zamestnaných osôb (104,80 %),
3. Španielsko – nárast o 56 778 zamestnaných osôb (22,51 %).

Najvyšší pokles za sledované obdobie dosiahlo Taliansko s celkovým poklesom o 1 827 osôb, čo predstavuje pokles o takmer 0,64 %. Druhý najvyšší pokles sme zaznamenali vo Fínsku s poklesom takmer 7 %, čo predstavuje aj najvyšší percentuálny pokles zo všetkých krajín Európskej únie.

V roku 2017 najvyššie hodnoty v počte zamestnaných osôb v ubytovacích zariadeniach v krajinách Európskej únie dosiahli krajiny: Nemecko, Spojené kráľovstvo, Španielsko, Taliansko a Francúzsko. Slovensko sa v rebríčku obsadzuje 21. miesto s celkovým nárastom o 15,57 %.

B. Počet zamestnaných osôb v stravovacích službách

Vývoj počtu zamestnaných osôb v stravovacích službách je veľmi pozitívny, nakoľko ani v jednej zo všetkých krajín EÚ-28 nedošlo k poklesu zamestnaných osôb.

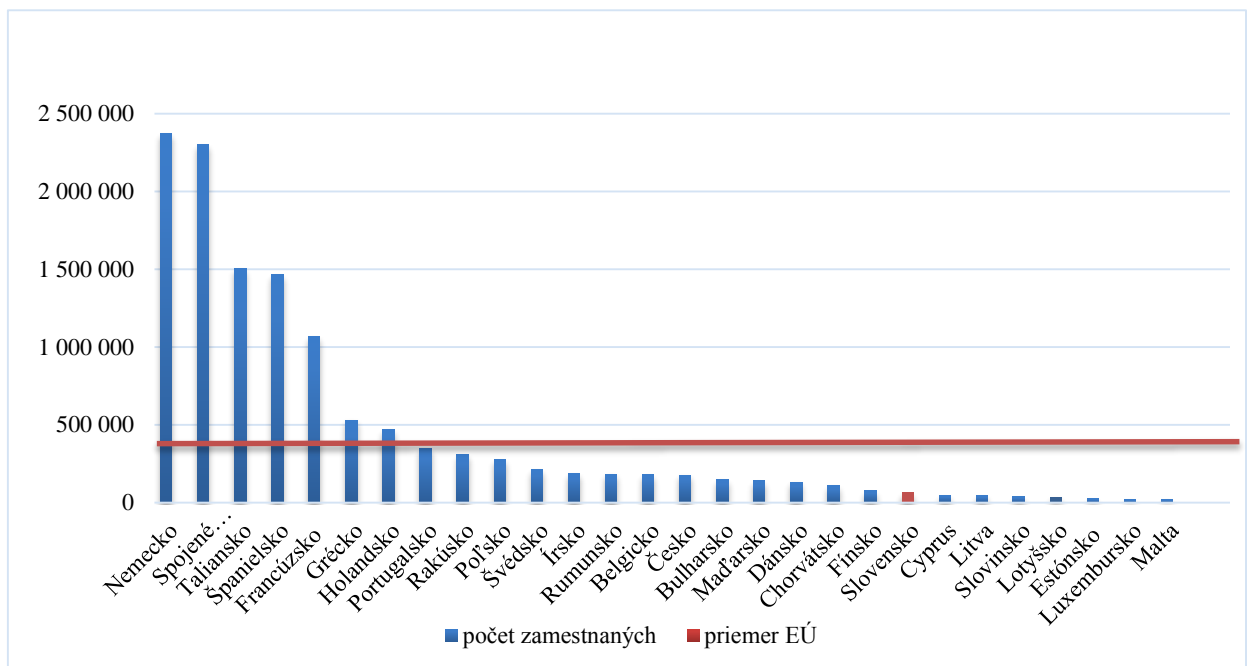
Najväčší nárast v počte zamestnaných osôb v stravovacích službách sme zaznamenali v krajinách:

1. Nemecko – nárast o 380 084 zamestnaných osôb (27,16 %),
2. Taliansko – nárast o 242 809 zamestnaných osôb (24,86 %),
3. Španielsko - nárast o 178 424 zamestnaných osôb (18,24 %).

V percentuálnom vyjadrení najvyšší nárast zamestnaných osôb dosiahlo Grécko až o 88,13 %. Na Slovensku sme zaznamenali nárast počtu zamestnaných osôb o 11 663, čo predstavuje nárast o 29,05 %.

Celkový počet zamestnaných osôb v krajinách Európskej únie vzrástol o 1 806 675 zamestnaných osôb, čo predstavuje celkový nárast o 22,95 %.

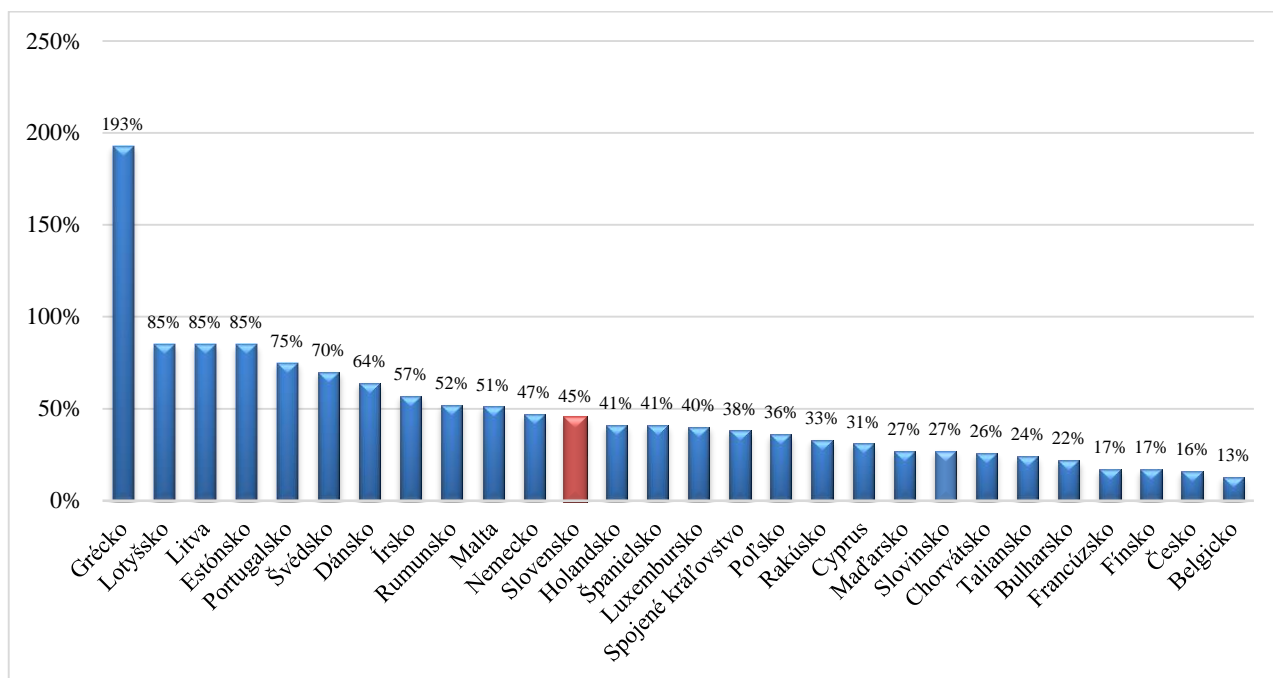
Graf 3 Počet zamestnaných na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ a priemer krajín EÚ, 2017

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Z vyššie zobrazených údajov na grafe 3 vidíme, že najvyšší počet zamestnancov spomedzi členských krajín EÚ v divízii I-55 a I-56 dosiahli krajiny: Nemecko s 2 374 448 zamestnaných osôb, Spojené kráľovstvo - 2 302 427, Taliansko – 1 502 068, Španielsko – 1 465 874, Francúzsko – 1 069 704. Naopak, najnižší počet zamestnaných osôb bol v roku 2017 v Malte – 19 505 , Luxembursku – 20 977, Estónsku- 26 314, Litve – 37 057, Slovinskoä – 38 421. Celkový počet zamestnaných osôb v krajinách EÚ narástol o 22,01 % z 10 235 145 na 12 487 966. Slovensko sa s počtom zamestnancov 66 301 za rok 2017 dostalo pod priemer krajín EÚ.

Graf 4 Prírastok/úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli počet zamestnaných

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Z grafu 4 je jasne vidieť, ako sa vyvíjal stav zamestnaných v jednotlivých členských krajinách za divízie I-55, I-56. Najväčší percentálny nárast v počte zamestnaných osôb v divíziách I-55, I-56 zaznamenávame v Grécku – 193 %. Vysoký nárast 85 % dosiahli krajiny Lotyšsko, Litva, Estónsko. Slovensko dosiahlo percentálny nárast za obdobie 2010/2017 nárast o 45 %.

3.3 Tržby v ubytovacích a stravovacích zariadeniach

Ukazovateľ tržby je pojem, ktorý označuje peňažnú sumu, ktorú podnik získal predajom výrobkov, tovaru a služieb v danom období. Jedná sa o výnosy získané z prevádzkovo-ekonomickej činnosti a to tržby za predaj výrobkov alebo služieb, ktoré sú hlavným finančným zdrojom podniku. V Tabuľke 7 si znázorníme vývoj tržieb v ubytovacích a stravovacích službách za roky 2010 a 2017 a ich tempo rastu.

Tabuľka 7 Tržby v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017 (v mil.Eur)

Ubytovanie (I-55)				Činnosti reštaurácií a pohostinstiev (I-56)		
2010	2017	Δ% 10/17		2010	2017	Δ% 10/17
2 086,4	2 573,6	+23,35	Belgicko	9 886,9	13 663,4	+38,20
554,0	1 013,3	+82,91	Bulharsko	893,5	1 428,6	+59,89
1 415,6	2 018,2	+42,57	Česko	3 514,9	4 915,1	+39,84
1 618,0	2 362,5	+46,01	Dánsko	4 185,9	5 916,0	+41,33
21 648,5	31 331,3 1.	+44,73	Nemecko	41 962,5	61 656,8 3.	+46,93
180,9	323,6	+78,88	Estónsko	277,5	609,2	+119,53
3 340,4	3 863,9	+15,67	Írsko	5 706,6	6 916,0	+21,19
3 303,2	6 082,8	+84,15	Grécko	6 962,0	5 612,4	-19,39
16 200,9	24 769,6 5.	+52,89	Španielsko	41 660,1	48 171,4 5.	+15,63
21 817,5	27 066,5 3.	+24,06	Francúzsko	58 505,3	72 541,8 2.	+23,99
1 267,8	2 111,0	+66,51	Chorvátsko	1 049,6	1 893,5	+80,40
19 383,7	25 193,1 4.	+29,97	Taliano	47 722,2	59 478,0 4.	+24,63
829,0	1 192,2	+43,81	Cyprus	991,9	1 184,0	+19,37
115,4	222,0	+92,37	Lotyšsko	321,1	610,4	+90,10
111,8	252,4	+125,76	Litva	336,2	725,1	+115,68
254,6	364,3	+43,09	Luxembursko	925,6	1 325,4	+43,19
722,7	1 295,2	+79,22	Maďarsko	2 103,3	3 000,9	+42,68
334,2	603,4	+80,55	Malta	319,5	527,7	+65,16
5 080,8	7 592,2	+49,43	Holandsko	13 285,4	18 685,5	+40,65
7 123,6	9 733,4	+36,64	Rakúsko	7 702,3	10 429,3	+35,41
1 981,9	3 238,9	+63,42	Poľsko	3 723,1	6 440,8	+73,00
2 384,9	4 792,7	+100,96	Portugalsko	7 558,2	8 918,6	+18,00
892,9	1 303,7	+46,01	Rumunsko	1 439,2	3 082,5	+114,18
552,5	689,4	+24,78	Slovinsko	911,6	1 254,6	+37,63
295,9	544,8 25.	+84,12	Slovensko	957,2	1 538,1 20.	+60,69
1 317,6	1 431,2	+ 8,62	Fínsko	4 072,6	5 325,0	+30,75
3 488,0	5 025,0	+44,07	Švédsko	7 430,8	11 361,6	+52,90
20 575,1	28 442,3 2.	+38,24	Spojené kráľovstvo	58 598,9	84 480,1 1.	+44,17
138 877,8	195 432,6	+40,72	EÚ-28	333 003,9	441 691,8	+32,64
4 959,9	6 979,7	+40,72	Ø EÚ-28	11 893,0	15 774,7	+32,64
0,21	0,28	-	Podiel SR na EÚ-28	0,29	0,35	-

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

A. Tržby v ubytovacích službách

Celkovo najvyššie tržby z krajín Európskej únie v oblasti ubytovacích služieb dosahujú:

1. Nemecko – 31 331,3 mil.EUR (44,73 %)
2. Spojené kráľovstvo – 28 442,3 mil.EUR (38,24 %)
3. Francúzsko – 27 066,5 mil.EUR (24,06 %)

Môžeme povedať, že tieto krajiny Európskej únie sú z ekonomického hľadiska v ubytovacích službách najvyspelejšie a stále napredujú. Nemecko, ako líder z celkovej tabuľky dosiahol za rok 2017 cez 30 mil. EUR, aj keď v počte ubytovacích zariadení obsadilo celkovo až 3. miesto. Najvyššie tempá rastu dosiahli aj krajiny ako Litva, Portugalsko a Grécko.

Slovensko obsadzuje v tabuľke až 25. miesto, čím sa radí ku krajinám, ktoré z ubytovacích služieb profitujú len málo.

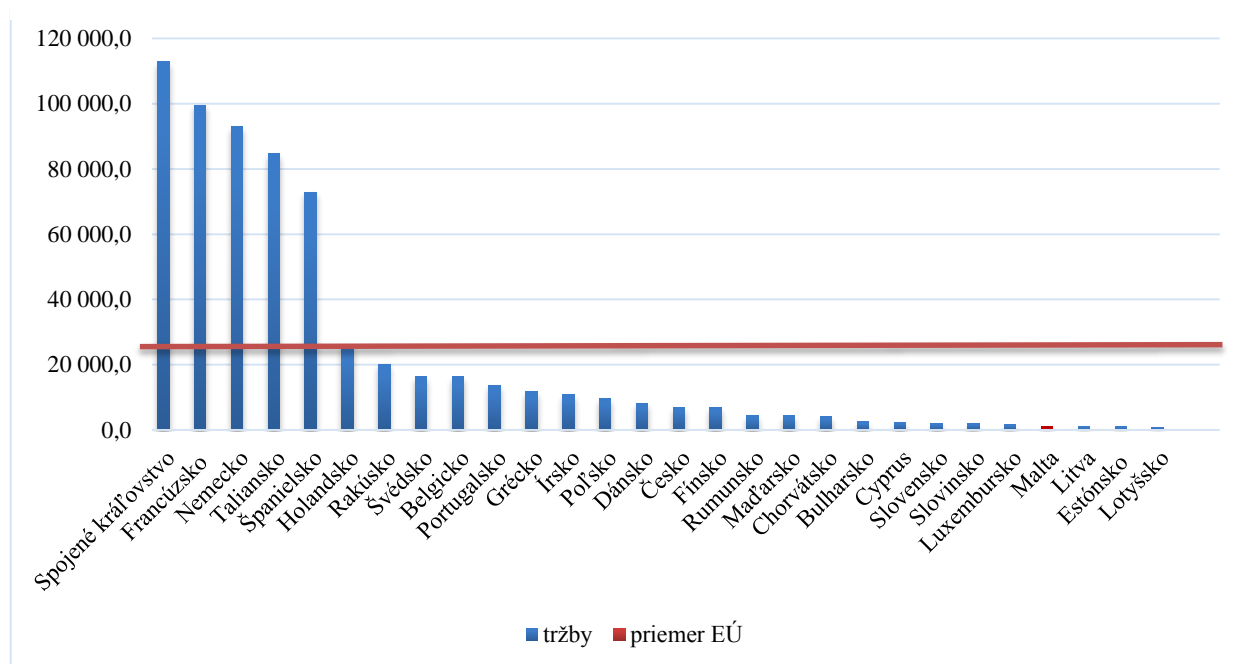
B. Tržby v stravovacích službách

V oblasti stravovacích služieb najvyššie hodnoty v tržbách sme zaznamenali v krajinách:

1. Spojené kráľovstvo - 84 481,1 mil.EUR (44,17 %)
2. Francúzsko – 72 541,8 mil.EUR (23,99 %)
3. Nemecko - 61 656,8 mil. EUR (46,63 %)

V percentuálnom vyjadrení najvyšší nárast tržieb počas sledovania v jednotlivých obdobiach dosiahli krajiny ako Rumunsko, Litva, Estónsko, ktoré prekročili nárast tržieb o viac ako 100 %. Slovensku patrí v rebríčku 20. miesto s nárastom o 60,69 %.

Graf 5 Ukazovateľ Tržby na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ-28 a priemer krajín EÚ (v mil.Eur), 2017

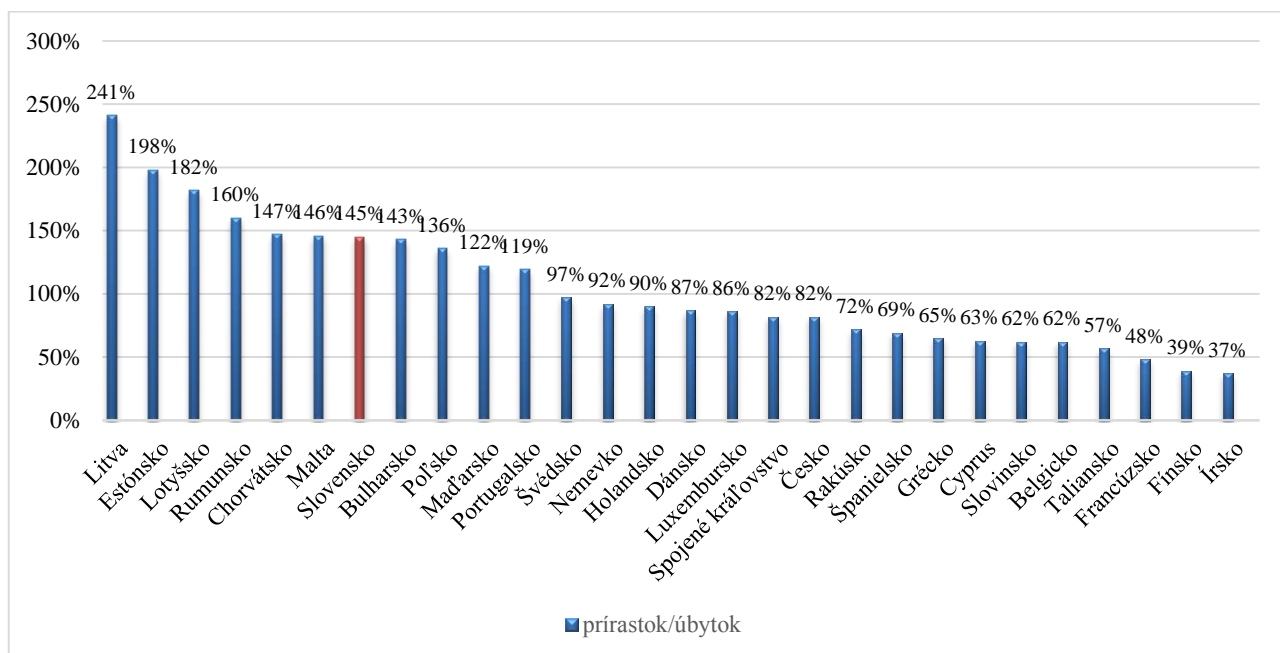

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Z grafu 5 môžeme vidieť, že v divízií I-55 a I-56 za rok 2017 najväčšie tržby dosiahli krajiny Spojené kráľovstvo – 112 922,4 mil.Eur, Francúzsko - 99 608,4 mil.Eur, Nemecko – 92 988,1 mil.Eur, Taliansko – 84 671,1 mil.Eur, Španielsko – 72 941 mil.Eur.

Najnižšie tržby dosiahli krajiny ako: Estónsko, Lotyšsko, Malta, Litva a Luxembursko. Zo všetkých krajín EÚ vidíme, že len prvých 5 krajín dosiahlo priemerné tržby za rok 2017 ostatné krajiny sa nachádzajú pod čiarou vrátane Slovenska, ktorému patrí 20. miesto v rebríčku spomezi všetkých krajín EÚ-28.

Graf 6 Prírastok/úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli tržby (%)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

V sekcii I - Ubytovacie a stravovacie služby, zaradujeme krajiny, ktoré dosiahli najvyšší nárast tržieb za obdobie 2010/2017, a to Litva 978 mil.Eur, Estónsko – 933 mil Eur, Lotyšsko – 832 mil.Eur. Tržby spolu v krajinách-28 v sekcii I vzrástli o 73 %. Slovensku patrí 7. miesto s percentuálnym nárastom 145 %. Celkový podiel Slovenska na krajiny EÚ-28 je 0,19 %.

Tabuľka 8 Tempo rastu tržieb v ubytovacích a stravovacích službách za sledované obdobie 2010-2017 v Európskej únii a na Slovensku (%)

	10/11 %	11/12 %	12/13 %	13/14 %	14/15 %	15/16 %	16/17 %
EÚ-28 (I-155)	+4,78	+4,37	+0,26	+8,18	+8,23	+3,43	+5,98
SK (I-155)	+22,78	-15,28	+41,39	-16,34	+19,77	+18,55	-2,01
EÚ-28 (I-156)	+5,02	+1,48	+0,37	+5,51	+7,54	+4,21	+4,87
SK (I-156)	+22,23	+1,40	+0,39	+13,66	-3,16	+9,15	+7,50

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

V tabuľke 8 je znázornené tempo rastu v krajinách EÚ-28 a na Slovensku v ubytovacích a stravovacích službách za jednotlivé obdobia. Hospodárska kríza poznačila Slovensko v roku 2012 a 2013, kedy sa rast tržieb znížil cez 16 %.

3.4 Produktivita práce

Produktivita práce je ukazovateľ, ktorý meria ako efektívne sa výrobné vstupy, ako napríklad práca a kapitál, používajú v hospodárstve na výrobu danej úrovne produkcie. Produktivita je považovaná za kľúčový zdroj hospodárskeho rastu a konkurencieschopnosti.

Tabuľka 9 Produktivita práce v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017 (v tis. Eur)

Ubytovanie (I-55)				Činnosti reštaurácií a pohostinstiev (I-56)		
2010	2017	$\Delta\% 10/17$		2010	2017	$\Delta\% 10/17$
42,3	50,5 1.	+19,39	Belgicko	22,1	28,3	+28,05
6,2	11,0	+77,42	Bulharsko	2,4	4,2	+75,00
13,0	21,4	+64,62	Česko	8,0	10,4	+30,00
35,5	41,9	+18,03	Dánsko	23,0	22,7	-1,30
21,1	26,7	+26,54	Nemecko	13,4	16,0	+19,40
11,2	18,7	+66,96	Estónsko	6,9	11,1	+60,87
20,7	31,3	+51,21	Írsko	21,2	23,2	+9,43
26,4	21,8	-17,42	Grécko	10,8	1,3	-87,96
32,0	42,3 5.	+32,19	Španielsko	17,2	16,6	-3,49
44,1	49,1 3.	+11,34	Francúzsko	32,3	36,7 1.	+13,62
21,0	32,7	+55,71	Chorvátsko	6,0	9,6	+60,00
32,2	40,7	+26,40	Taliansko	17,8	17,9	+0,56
27,5	33,4	+21,45	Cyprus	19,6	20,1	+2,55
10,2	12,8	+25,49	Lotyšsko	4,6	6,9	+50,00
7,6	15,2	+100,00	Litva	3,4	7,1	+108,82
39,0	50,3 2.	+28,97	Luxembursko	33,0	33,0 2.	-
11,5	19,3	+67,83	Maďarsko	4,3	7,2	+67,44
21,4	34,6	+61,68	Malta	10,2	15,7	+53,92
28,8	39,6	+37,50	Holandsko	18,1	21,0	+16,02
34,4	41,8	+21,51	Rakúsko	21,7	25,6 5.	+17,97
13,4	18,8	+40,30	Poľsko	6,7	9,3	+38,81
19,5	25,5	+30,77	Portugalsko	12,0	13,3	+10,83
7,9	12,5	+58,23	Rumunsko	3,8	7,2	+89,47
23,8	27,8	+16,81	Slovinsko	13,1	16,6	+26,72
9,8	12,6 26.	+28,57	Slovensko	6,9	6,7 26.	-2,90
34,5	43,6 4.	+26,38	Fínsko	29,2	31,6 3.	+8,22
33,8	39,7	+17,46	Švédsko	25,1	31,0 4.	+23,51
26,4	36,3	+37,50	Spojené kráľovstvo	16,0	21,2	+32,50
23,4	30,4	+29,9	ØEÚ-28	14,27	16,84	+18,01

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

A. Produktivita práce v ubytovacích službách

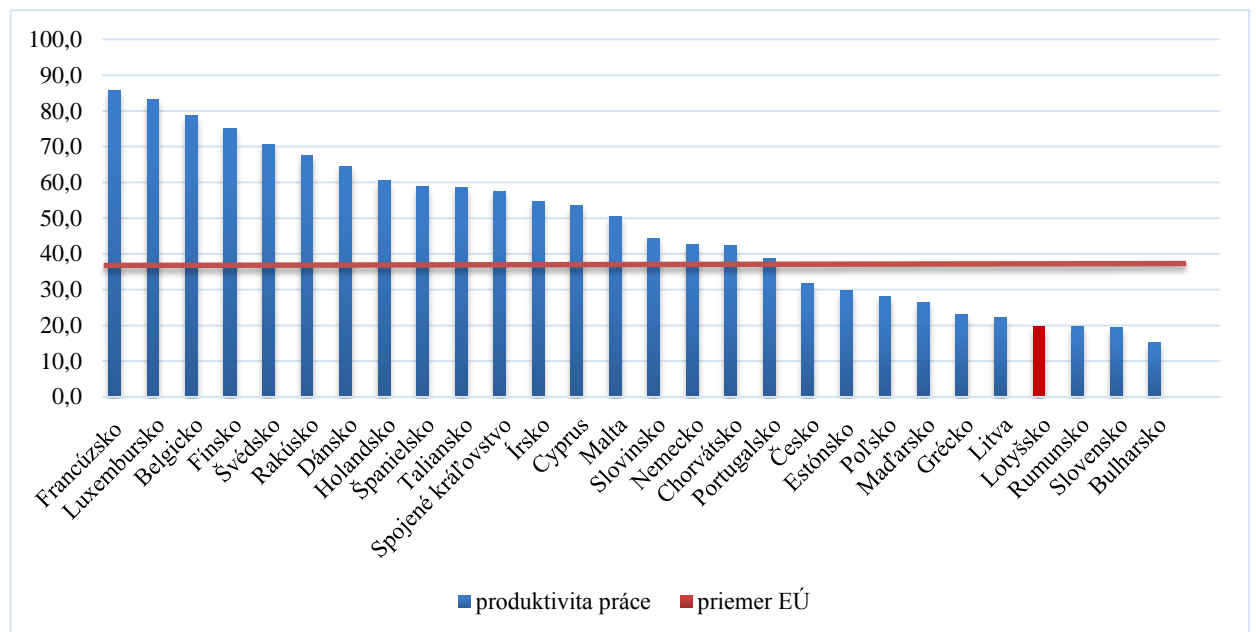
V ubytovacích službách sme vypočítali produktivitu práce z databázy Eurostat. Vo všetkých krajinách okrem Grécka, mal tento ukazovateľ počas sledovaného obdobia pozitívny vývoj. Z tabuľky môžeme vidieť, že najvyššie hodnoty v produktivite práce dosiahli Belgicko, Luxembursko, Francúzsko, Španielsko a Dánsko. Z percentuálnej zmeny najvyšší prírastok dosiahli Malta – nárast o 13 200 EUR a Luxembursko – nárast o 11 300 EUR na zamestnanca. Čo sa týka Slovenska, tak za rok 2010/2017 stúpila produktivita práca na zamestnanca o 2 800 EUR.

B. Produktivita práce v stravovacích službách

Celkovo navyššiu produktivitu práce v roku 2017 dosiahli krajiny Francúzsko – 36 tisíc EUR a Luxembursko – 33 tisíc EUR na zamestnanca. Na druhej strane krajiny s najnižšou produktivitou za rok 2017 sú Grécko – 1 000 EUR, Bulharsko 4 000 EUR a Slovensko – 6 000 EUR na zamestnanú osobu. Medzi krajiny, ktoré dosiahli najvyššie prírastky od roku 2010 do 2017 patria Malta – nárast o 5 500 EUR a Spojené kráľovstvo- nárast o 5 200 EUR.

Vzhľadom nato, že tento ukazovateľ má pozitívny vývoj, sú krajiny vrátane Slovenska, na ktoré tento ukazovateľ vplýva negatívne a to konkrétne krajiny ako Dánsko, Španielsko a Grécko. Krajiny, ktoré týmto makroekonomickým ukazovateľom dosiahli najvyššiu produktivitu práce sú Francúzsko, Luxembursko, Fínsko, Švédsko a Rakúsko. Slovensko obsadilo druhú najhoršiu hodnotu spomedzi všetkých členských krajín EÚ.

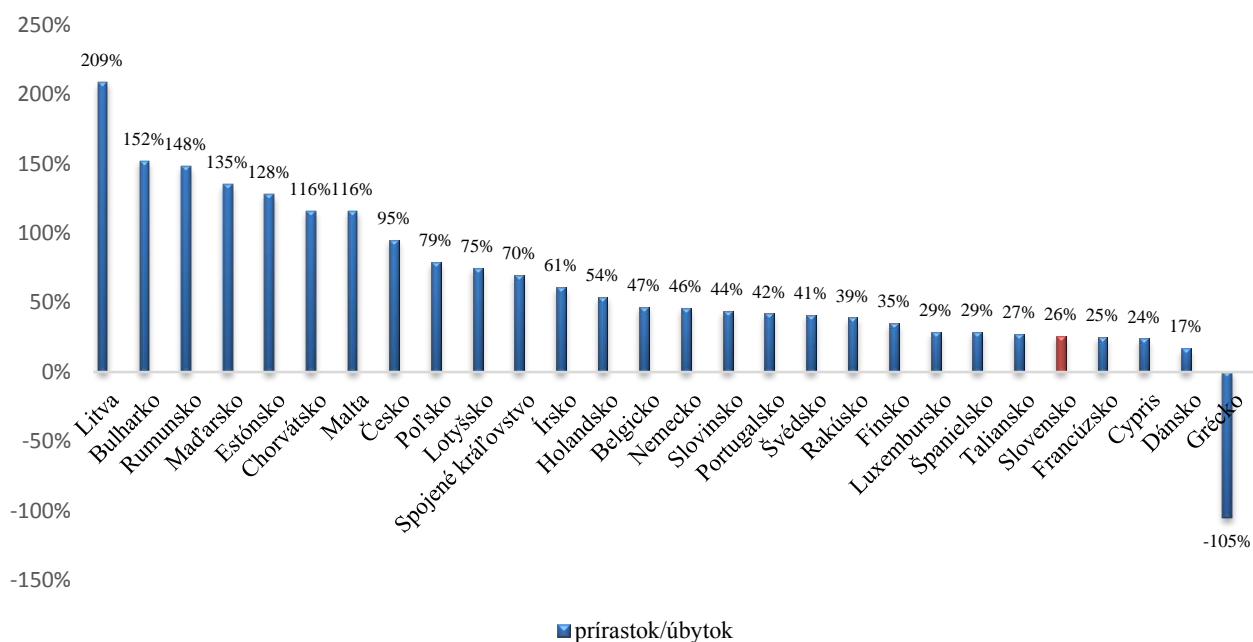
Graf 7 Produktivita práce na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ-28 a priemer krajín EÚ (v tis. Eur), 2017

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Z údajov, ktoré vidíme na grafe 7 vidíme, že polovica krajín EÚ dosahuje priemerné hodnoty v ukazovateli produktivita práce. Najvyššiu produktivitu za rok 2017 sme zaznamenali v krajinách ako: Francúzsko – 86 300 Eur, Luxembursko – 83 200 Eur, Belgicko – 78 800 Eur, Fínsko – 75 200 Eur, Švédsko – 70 700 Eur. Medzi slabšie krajiny s produktivitou práce zaraďujeme: Bulharsko, Grécko, Lotyšsko, Litva, Rumunsko a aj Slovensko, ktorého hodnota produktivity práce za rok 2017 dosiahla 19 300 Eur.

Graf 8 Prírastok/úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli produktivita práce (%)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

O tom ako sa vyvíjala percentuálna hodnota produktivity práce v jednotlivých krajinách môžeme vidieť na predchádzajúcom grafe 8, v ktorom sú zoradené prírastky a úbytky za obdobie 2010/2017. Najvyšší percentuálny nárast zaznamenávame v Litve – 209 %. Vysoký prírastok má taktiež Bulharsko, Rumunsko, Maďarsko, Estónsko, Chorvátsko, Malta, ktorých percentuálna hodnota vzrástla nad 100%. V Grécku došlo k zápornej odchýlke a to pokles o 105 %. Na Slovensku zachytávame minimálny nárast 24 %.

3.5 Pridaná hodnota

Pridaná hodnota je charakterizovaná ako rozdiel medzi hodnotou produkcie a medzispotrebou. Pridaná hodnota v základných cenách pozostáva z odmien zamestnancov, spotreby fixného kapitálu, čistého prevádzkového prebytku a zmiešaného a zahŕňa aj ostatné dane mínus dotácie na výrobu.

Tabuľka 10 **Pridaná hodnota v ubytovacích a stravovacích službách a prírastok/úbytok v krajinách Európskej únie za obdobie 2010/2017 (v mil.Eur)**

Ubytovanie (I-55)				Činnosti reštaurácií a pohostinstiev (I-56)				
2010	2017	$\Delta\%$ 10/17		2010	2017	$\Delta\%$ 10/17		
926,0	1 174,1	+26,79	Belgicko	3 255,8	4 451,3	+36,72		
229,1	487,2	+112,66	Bulharsko	244,4	432,2	+76,84		
450,0	786,2	+74,71	Česko	1 023,2	1 445,9	+41,31		
690,9	968,2	+40,14	Dánsko	1 721,3	2 474,1	+43,73		
10 447,4	15 870,8	1.	+51,91	Nemecko	18 750,4	28 558,2	3.	+52,31
61,2	136,0	+122,22	Estónsko	86,2	212,1	+146,06		
979,0	1 942,8	+98,45	Írsko	2 138,4	2 954,8	+38,18		
1 873,9	3 172,3	+69,29	Grécko	2 211,8	517,4	-76,61		
8 061,8	13 078,6	3.	+62,23	Španielsko	16 790,0	19 256,3	5.	+14,69
8 865,3	10 853,5	5.	+22,43	Francúzsko	25 602,4	31 140,2	2.	+21,63
680,4	1 199,0	+76,22	Chorvátsko	364,8	658,8	+80,59		
9 154,5	11 490,5	4.	+25,52	Taliansko	17 361,1	21 829,4	4.	+25,74
463,4	687,3	+48,32	Cyprus	457,0	511,7	+11,97		
52,9	91,1	+72,21	Lotyšsko	92,8	205,4	+121,34		
43,2	133,3	+208,56	Litva	97,3	263,3	+170,61		
129,2	180,8	+39,94	Luxembursko	435,7	573,0	+31,51		
272,3	564,1	+107,16	Maďarsko	453,5	796,3	+75,59		
155,5	292,6	+88,17	Malta	84,2	173,1	+105,58		
2 125,3	3 410,5	+60,47	Holandsko	5 556,6	8 013,5	+44,22		
3 621,5	4 900,6	+35,32	Rakúsko	3 456,2	4 944,9	+43,07		
893,8	1 418,5	+58,70	Poľsko	1 088,6	1 855,1	+70,41		
1 080,0	2 374,0	+119,81	Portugalsko	2 860,2	3 382,7	+18,27		
344,4	631,6	+83,39	Rumunsko	368,9	944,4	+156,00		
245,5	329,4	+34,18	Slovinsko	308,3	442,1	+43,40		
123,1	183,3	24.	+48,90	Slovensko	276,4	346,5	24.	+25,36
410,6	485,5	+18,24	Fínsko	1 500,2	2 006,4	+33,74		
1 399,8	2 179,9	+55,73	Švédsko	2 879,8	4 894,8	+69,97		
9 980,7	15 640,5	2.	+56,71	Spojené kráľovstvo	24 002,8	39 606,3	1.	+65,01
63 760,7	94 662,2	+48,46	EÚ-28	133 468	182 890,1	+37,03		
2 277,17	3 380,8	+48,46	Ø EÚ-28	4 766,7	6 531,8	+37,03		
0,19	0,19	-	Podiel SR na EÚ-28	0,20	0,19	-		

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

A. Pridaná hodnota v ubytovacích službách

Ukazovateľ pridanej hodnoty v EÚ mal v ubytovacích službách rastúcu tendenciu – počas obdobia siedmich rokov narástol o 48,46 %. Najvyšší percentuálny nárast pridanej hodnoty v ubytovacích službách má Litva a to 208,56 % za obdobie siedmich rokov. Hranicu 100 % v pridanej hodnote prekročili krajiny Estónsko – 122,2 %, Portugalsko – 119,81 %, Bulharsko – 112,66 % a Maďarsko – 107,16 %.

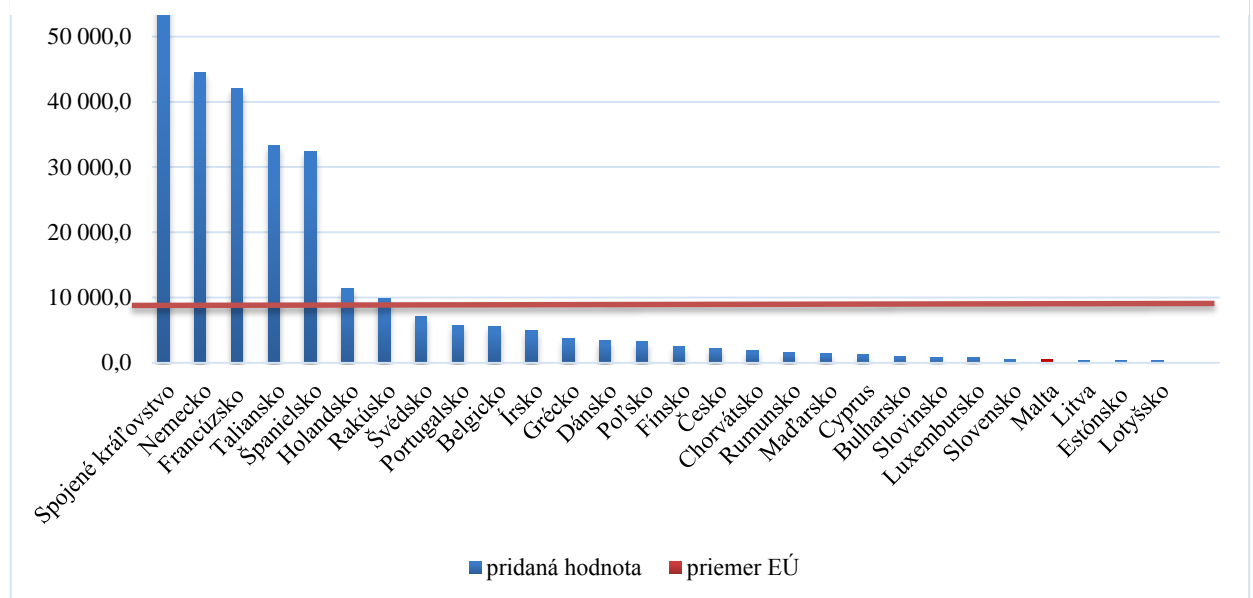
Pozitívne môžeme skonštatovať, že ani v jednej krajine za časové obdobie siedmich rokov sme nezaznamenali negatívny vývoj. Za rok 2017 najvyššiu pridanú hodnotu dosiahlo Nemecko, Spojené kráľovstvo, Taliansko a Francúzsko.

B. Pridaná hodnota v stravovacích službách

Aj v stravovacích službách sa ukazovateľ pridanej hodnoty v EÚ vyvíjal pozitívne. Počas sledovaného obdobia sa zvýšil o 37,03 %. Za dobu siedmich rokov najvyššiu percentuálnu hodnotu spomedzi všetkých krajín EÚ dosiahla opäť Litva - nárast o 171,61 %. Spojené kráľovstvo s nárastom percentuálnej hodnoty 65,01 % sa zvýšila o 15 miliónov eur za sedem rokov. Krajiny, ktoré prekročili hranicu 100 % sú Rumunsko – 156 %, Estónsko – 146,6 %, Lotyšsko – 121,34 % a Malta – 105,58 %. Slovenská republika dosahuje percentuálnu hodnotu 25,36 %. Spomedzi krajín EÚ je len jedna krajina, ktorej percentuálna pridaná hodnota klesla, a to Grécko s poklesom 76,61 %.

Najvyššie hodnoty v ukazovateli pridanej hodnoty dosiahli Spojené kráľovstvo, Francúzsko, Nemecko, Taliansko a Španielsko.

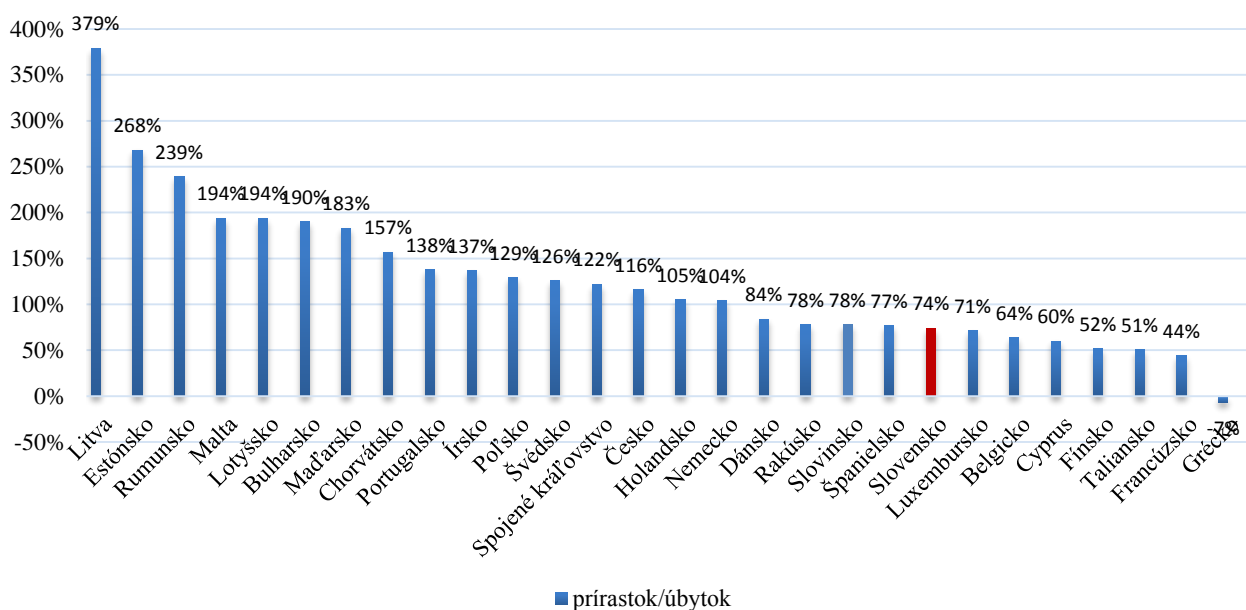
Graf 9 Pridaná hodnota na trhu cestovného ruchu v sekcii I v krajinách EÚ-28 a priemer krajín EÚ (v mil. Eur), 2017

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

V sekcii I - Ubytovacie a stravovacie služby, na prvé priečky zaraďujeme krajiny, ktoré dosiahli najvyššiu pridanú hodnotu za rok 2017, a to Spojené kráľovstvo 55 247 mil. Eur, Nemecko – 44 429 mil. Eur, Francúzsko – 41 994 mil. Eur, Taliansko – 33 320 mil. Eur, Španielsko – 32 335 mil. Eur. Pridaná hodnota krajín EÚ-28 v sekcii I-55,I-56 vzrástla o 40,72 % z 197 229 mil. Eur na 277 552 mil. Eur. Celkový podiel Slovenska na krajiny EÚ-28 je 0,19 %.

Graf 10 Prírastok/úbytok v sekcii I za 2010/2017 v ukazovateli pridaná hodnota (%)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

V súhrnných hodnotách na grafe 10 môžeme vidieť krajiny, ktoré dosiahli najvyšší percentálny rast v sekcii I – *Ubytovacie a stravovacie služby* za obdobie 2010/2017. Najvyšší percentálny rast pridanej hodnoty sme zaznamenali v krajinách: Litva, Estónsko, Rumunsko, Malta, Lotyšsko. Slovensko oproti ostatným členským krajinám EÚ dosahuje len 74 % , čím sa radí ku krajinám s najnižším percentuálnym rastom pridanej hodnoty. Najnižšiu percentuálnu hodnotu dosiahlo Grécko, a to -7 %.

Po kompletnej analýze jednotlivých ukazovateľov v ubytovacích a stravovacích službách sme zoradili Top 5 krajín v rámci podielu na celkovej sekcii I štyroch vybraných ukazovateľoch v roku 2017. Celkovo najvyšší percentuálny podiel v ukazovateli počet podnikov má Taliansko - 16,7 % podnikov. Pri tomto ukazovateli päť krajín s najvyšším počtom podnikov sa podiela na celkovom počte podnikov až 63 %.

Najvyšší percentálny podiel v ukazovateli pridaná hodnota dosahuje Spojené kráľovstvo – 19,9 %. Výrazný podiel na celkovej pridanej hodnote EÚ-28 dosahujú Nemecko (16 %), Francúzsko (15,1 %), Taliansko (12 %). Slovensko v tomto ukazovateli dosahuje len 0,19 %.

Pri počte zamestnaných, najviac ľudí zamestnáva Nemecko (19 %). Hodnotu nad 10 % dosiahli Spojené kráľovstvo, Taliansko, Španielsko. Týchto 5 krajín spolu tvoria takmer 70% -ný podiel na zamestnanosti v rámci EÚ v ubytovacích a stravovacích službách v roku 2017.

Spojené kráľovstvo je líder aj v ukazovateli tržby, kde dosahuje podiel 17,7%. Slovensko má najvyššie zastúpenie v ukazovateli počet podnikov a počet zamestnaných (0,91 % a 0,53 %) na celkovej hodnote členských krajín EÚ-28. V ostantých dvoch ukazovateľoch sa podiel pohybuje pod 1 %.

Tabuľka 11 TOP 5 krajín v sekcii I v rámci vybraných 4 makroekonomických ukazovateľov a ich podiel na súhrnnej hodnote za 28 krajín EÚ, Slovensko a priemer EÚ-28

	<i>Počet podnikov</i>		<i>Pridaná hodnota</i>		<i>Počet zamestnaných</i>		<i>Tržby</i>	
	Krajina	%	Krajina	%	Krajina	%	Krajina	%
1.	Taliansko	16,7	Spojené kráľovstvo	19,9	Nemecko	19,0	Spojené kráľovstvo	17,7
2.	Španielsko	14,9	Nemecko	16,0	Spojené kráľovstvo	18,4	Francúzsko	15,6
3.	Francúzsko	12,8	Francúzsko	15,1	Taliansko	12,0	Nemecko	14,6
4.	Nemecko	11,7	Taliansko	12,0	Španielsko	11,7	Taliansko	13,3
5.	Spojené kráľovstvo	7,6	Španielsko	11,6	Francúzsko	8,6	Španielsko	11,4
	Spolu	63,7	Spolu	74,6	Spolu	69,7	Spolu	72,6
	Slovensko	0,91	Slovensko	0,19	Slovensko	0,53	Slovensko	0,32
	Ø EÚ -28	3,57		3,57		3,57		3,57

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

4 Diskusia

Po vypracovaní tabuliek v predchádzajúcej kapitole a vykonaných analýz v rámci krajín EÚ sme sa utvrdili v tom, že vývoj trhu ubytovacích a stravovacích služieb počas sledovaného obdobia bol dynamický a vo viacerých štátoch aj napriek hospodárskej kríze a ďalším výrazným udalostiam stále napreduje.

Sektor služieb je označovaný z hľadiska národného hospodárstva ako terciálny sektor. Zahrňuje všetky odvetvia ľudskej činnosti, ktorých podstatou je poskytovanie služieb, práce, znalostí, infraštruktúry, výrobkov alebo ich vzájomná kombinácia. Ubytovacie a stravovacie služby tvoria významnú časť sekcie I, ktorou sme sa zaoberali v druhej výskumnej otázke, prostredníctvom komparácie sekcie I v Slovenskej republike a štruktúre sekcie krajín Európskej únie.

Výskumná otázka č.1: Dosahuje Slovensko v ubytovacích a stravovacích službách priemerné hodnoty EÚ?

Tabuľka 12 **Súhrn podielu makroekonomických ukazovateľov v sekcii I na podielových hodnotách EÚ a podielu ukazovateľov SR na priemere EÚ**

	Ubytovanie (I-55)				Činnosti reštaurácií a pohostinstiev (I-56)			
	2010		2017		2010		2017	
	Podiel SR na EÚ-28	Podiel SR na EÚ-28	Podiel SR na EÚ-28	Podiel SR na EÚ-28	Podiel SR na EÚ-28	Podiel SR na EÚ-28	Podiel SR na EÚ-28	Podiel SR na EÚ-28
Počet podnikov	0,97	27,1	0,93	26,1	0,90	25,0	0,92	25,7
Pridaná hodnota	0,19	5,4	0,19	5,4	0,20	5,8	0,19	5,3
Počet zamestnaných	0,53	14,8	0,51	14,4	0,51	14,2	0,53	14,9
Tržby	0,21	5,9	0,28	7,8	0,29	8,0	0,35	9,8

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

V tabuľke 12 sme zachytili, že väčšina ukazovateľov sa v rámci podielu Európskej únie pohybuje pod 1 %. Očakávanie, že Slovenská republika by dosahovala v divíziách I-55 a I-

56 priemerné hodnoty v rámci krajín EÚ sa nepreukázal. V stravovacích službách sme zaznamenali pokles v podiele Slovenskej republiky na celkovej hodnote krajín EÚ pri ukazovateli produktivity práce na zamestnanú osobu – z 1,69 % v roku 2010 na 1,42 % v roku 2017. Dôvodom tohto poklesu bolo zvýšenie počtu zamestnaných osôb v stravovacích službách na Slovensku. Najvyšší podiel na priemere EÚ zaznamenalo Slovensko v produktivite práce za ubytovacie služby – 41,9 % v roku 2010 a 41,4 % v roku 2017. Jeden z pozitívnych javov, ktoré môžeme sledovať, je pokles v oboch divíziách len v dvoch prípadoch. V ubytovacích službách je to pokles pri počte podnikov spôsobený zmenou metodiky z 0,97 % v roku 2010 na 0,93 % v roku 2017. V stravovacích službách je pokles v ukazovateli pridaná hodnota z 0,20 % v roku 2010 na 0,19 % v roku 2017.

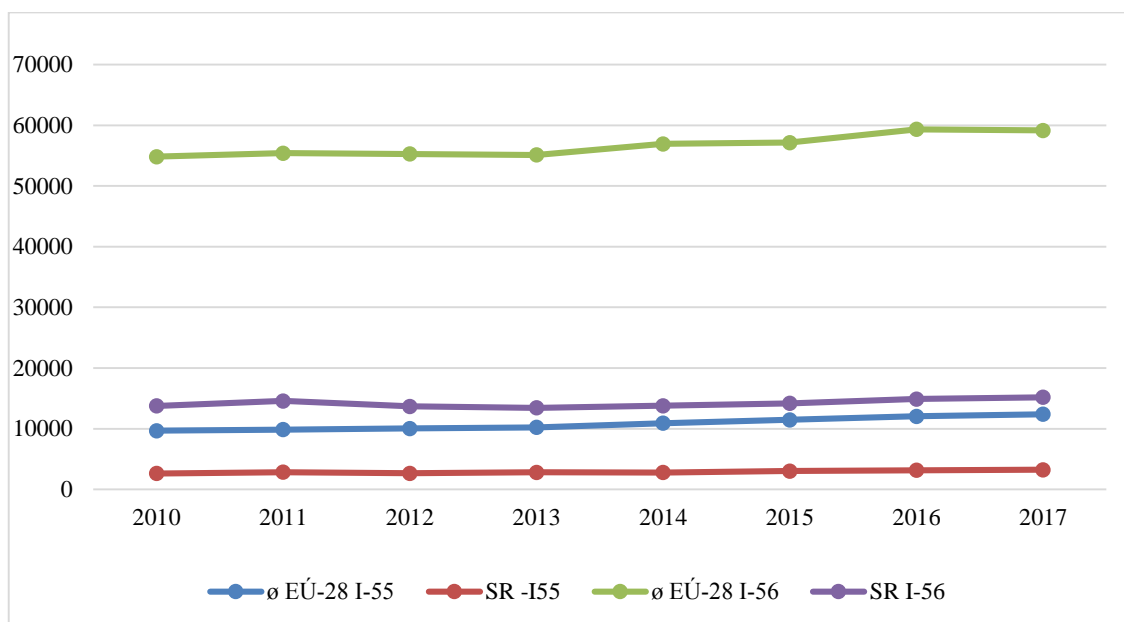
Tabuľka 13 **Súhrnná tabuľka makroekonomických ukazovateľov v sekcii I v krajinách EÚ a Slovenskej republiky za rok 2017**

		<i>EÚ-28</i>	<i>Ø EÚ-28</i>	<i>SR</i>
<i>Počet podnikov</i>	I-55 I-56	346 665 1 656 593	12 381 59 164	3 243 15 182
<i>Pridaná hodnota (v mil. EUR)</i>	I-55 I-56	94 662,2 182 890,1	3 380,8 6 531,8	183,3 346,5
<i>Počet zamestnaných</i>	I-55 I-56	2 810 010 9 677 956	100 358 345 641	14 490 51 811
<i>Produktivita práce (v tis. EUR)</i>	I-55 I-56	851,9 471,5	30,4 16,8	12,7 6,7
<i>Tržby (v mil. EUR)</i>	I-55 I-56	195 432,6 441 691,8	6 979,7 15 774,7	544,8 1 538,1

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Vykonanou analýzou sme prišli nato, že Slovenská republika nedosiahla v sekcii I priemerné hodnoty krajín EÚ, a taktiež nedosiahla v žiadnom ukazovateli z divízií I-55 a I-56 priemernú hodnotu 3,57 %. Z analýzy sme zistili, že hodnoty sa vo všetkých ukazovateľoch pohybovali okolo 1 %, niektoré ukazovatele danú hodnotu ani nedosiahli.

Graf 11 Porovnanie vývoja počtu podnikov v ubytovacích a stravovacích službách za roky 2010-2017, Slovensko a priemer EÚ

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Na základe porovnania počtu podnikov z grafu 11 môžeme vidieť, že v ubytovacích ani v stravovacích službách sa nepribližujeme k ekonomickému priemeru. V roku 2011 sme prekročili hranicu 1 %, no v roku 2012 a 2014 sme v počte podnikov klesali, čo bolo zapríčinené klesaním počtu ubytovacích zariadení na Slovensku. V stravovacích službách dosahujeme ešte nižší podiel európskeho priemeru ako v ubytovacích službách. Od roku 2014 po rok 2017 sa náš podiel na trhu za ubytovacie a stravovacie služby pohybuje pri hodnote 0,9 %.

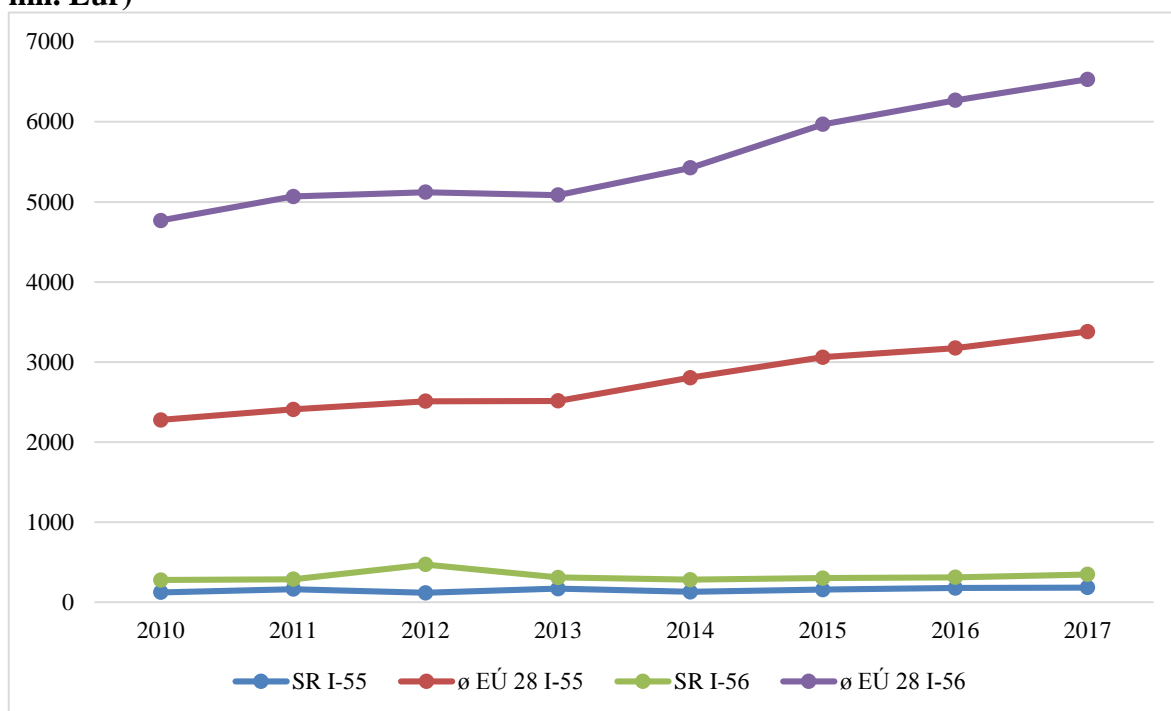
Porovnanie pridanej hodnoty s európskym priemerom

Od roku 2010 Slovenská republika zaznamenala progresívny vývoj pridanej hodnoty v ubytovacích službách. Celkový nárast pridanej hodnoty za obdobie siedmich rokov je o 48,09 %, aj keď v rokoch 2012 a 2014 sme zaznamenali pokles približne o 75 %. Na druhej strane, najvyšší nárast na percentuálnej hodnote pridanej hodnoty nadobudol v roku 2013 o 1,43 % v porovnaní s rokom 2011 o 1,31 %. V roku 2017 sme dosiahli najväčšiu pridanú hodnotu v ubytovacích službách a to 183 miliónov eur.

Pridaná hodnota v stravovacích službách v roku 2010 dosahovala 276 miliónov eur. Táto suma v roku 2012 rapídne vzrástla na 470 miliónov eur. Po hospodárskej kríze, ktorá trvala v Európe do roku 2010, tento nárast bol spôsobený výlučne dopytom turistov zo zahraničia.

V roku 2013 sme zaznamenali pokles na pridanej hodnote o 34,1 % a v roku 2014 o 9,1 %. Za posledný sledovaný rok 2017 evidujeme nárast pridanej hodnoty o 36,5 milióna eur oproti predchádzajúcemu roku. Najvyšší podiel pridanej hodnoty v stravovacích službách na celkovej hodnote krajín EÚ mal v roku 2012, a to 0,33 %, v roku 2017 klesol na 0,19 %.

Graf 12 Porovnanie vývoja pridanej hodnoty v cenách výrobných nákladov v ubytovacích a stravovacích službách za roky 2010-2017, Slovensko a priemer EÚ (v mil. Eur)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

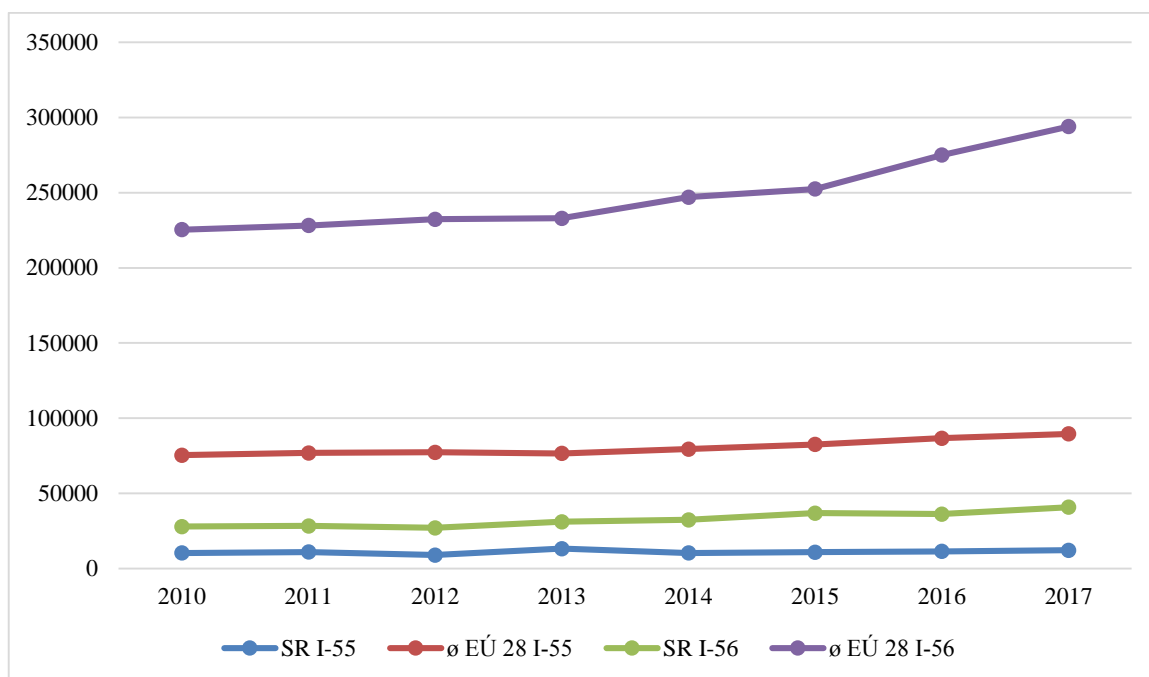
Z grafu 12 môžeme vidieť, že celkový vývoj pridanej hodnoty v ubytovacích aj stravovacích službách je pozitívny a pomaly sa približuje k európskemu priemeru. Výnimkou sú len roky 2013, kde zaznamenávame mierny pokles v stravovacích službách a 2012, kde evidujeme pokles v ubytovacích službách.

Komparácia počtu zamestnaných na Slovensku a priemer EÚ

Počet zamestnaných osôb na Slovensku v ubytovacích aj stravovacích službách za sledované obdobie vzrástol. V oblasti ubytovacích služieb podiel na súhrnnom ukazovateli počtu zamestnaných v ubytovacích službách klesol z 0,53 % v roku 2010 na 0,51 % v roku 2017 z dôvodu zníženia ubytovacích zariadení v roku 2014. Naopak, pri stravovacích

službách vďaka zvýšeniu zamestnaných osôb v roku 2015, došlo k nárastu podielu Slovenska na celkovej hodnote EÚ-28 z 0,51 % na 0,53 %.

Graf 13 Porovnanie vývoja počtu zamestnaných osôb v ubytovacích a stravovacích službách za roky 2010 – 2017, Slovensko a priemer EÚ

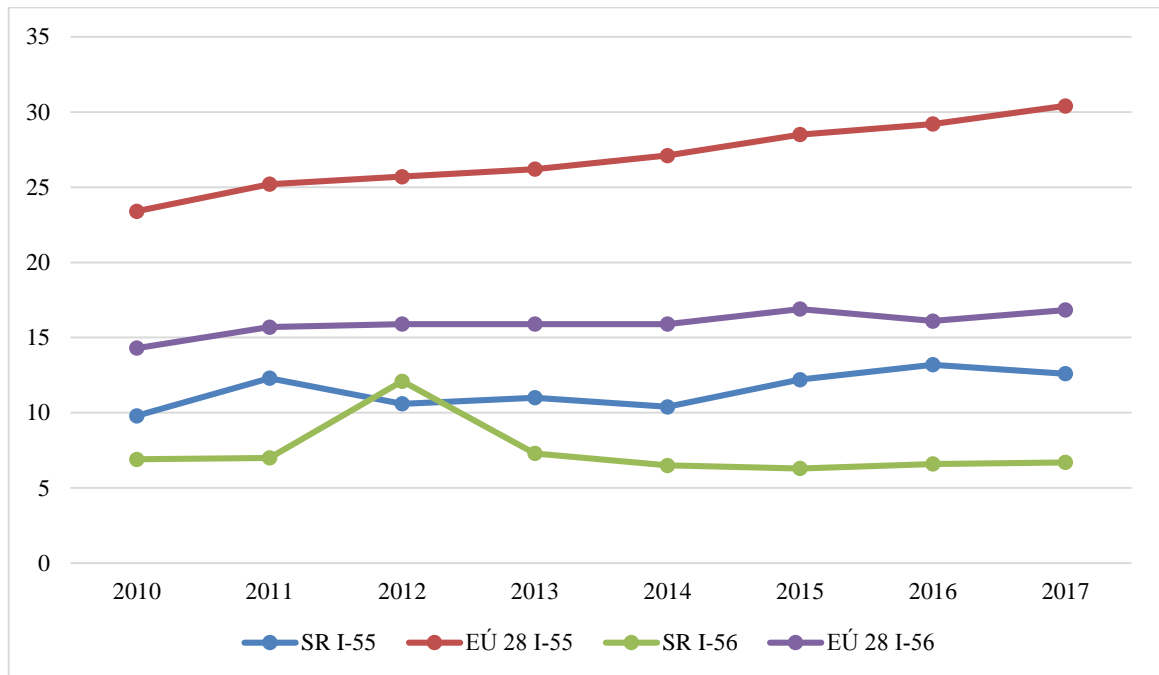
Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Produktivita práce na Slovensku v porovnaní s priemerom EÚ-28

Na Slovensku má ukazovateľ produktivity práce v ubytovacích službách kolísavý vývoj. V roku 2010 produktivita práce na zamestnanú osobu bola 9 800 a v roku 2011 sa zvýšila na 12 300. Rovnaká situácia sa zopakovala aj v roku 2014 a 2015. Najvyššie hodnoty produktivity práce sme zaznamenali v rokoch 2016 a 2017.

Z grafu 13 vidíme, že priemer EÚ za sledované obdobie má rastúcu tendenciu. Hodnoty priemeru EÚ v stravovacích službách boli počas sledovaného obdobia konštantnejšie ako v ubytovacích službách s mierne klesajúcou tendenciou v roku 2016. V porovnaní so Slovenskom môžeme vidieť klesajúcu tendenciu počas celého sledovaného obdobia s výnimkou v roku 2012, kedy sa produktivita práce zvýšila o 58 %, čím prekonalala v danom roku produktivitu práce v ubytovacích službách.

Graf 14 Porovnanie vývoja produktivity práce na zamestnanú osobu za roky 2010-2017, Slovensko a priemer EÚ (v tis.Eur)

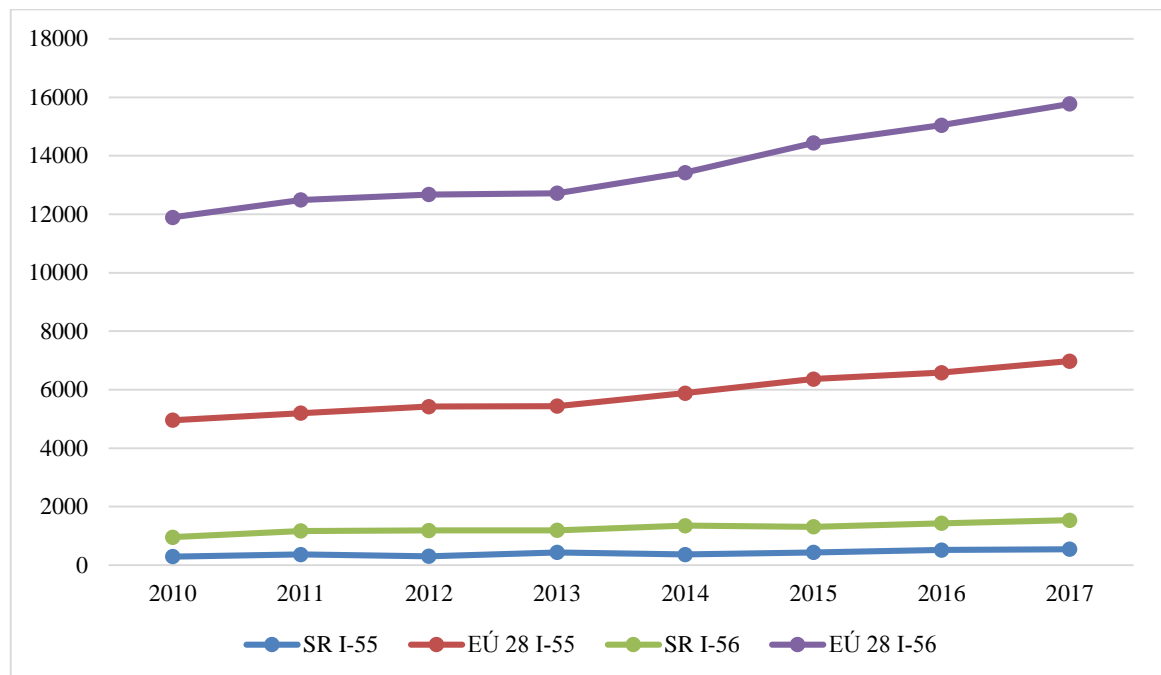
Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Tržby na Slovensku v porovnaní s priemerom EÚ

Na Slovensku sa podiel tržieb za rok 2010 v ubytovacích a stravovacích službách pohyboval na úrovni 0,25 %. Počas sledovaného obdobia podiel tržieb v oboch divíziách narástol. V ubytovacích službách podiel vzrástol z 0,22 % na 0,28 % a v stravovacích službách z 0,28 % na 0,34 %. Za sledované obdobie môžeme povedať, že tempo rastu v stravovacích službách na Slovensku sa vyvíjalo podobne ako v stravovacích službách v členských krajinách EÚ.

Z nasledujúceho grafu 15 je vidieť, že tržby na Slovensku v ubytovacích aj stravovacích službách sú podobné s výnimkou v roku 2014, kde je vidieť pokles v oboch divíziách z dôvodu zvýšenia nákladov na podnikanie.

Graf 15 Porovnanie vývoja tržieb na Slovensku a priemeru EÚ za roky 2010-2017 (v mil. Eur)

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Výskumná otázka č.2: Korešponduje sektorová štruktúra Slovenska v divíziách I-55 a I-56 so štruktúrou členských štátov EÚ-28 vo všetkých ukazovateľoch ako pridaná hodnota, počet podnikov, tržby, produktívna práca a počet zamestnancov?

V tabuľke 12 si ukážeme, celkové hodnoty makroekonomických ukazovateľov v EÚ a to v 28 členských krajinách. Z percentuálnych hodnôt môžeme vidieť, že divízie I-55 a I-56 tvoria 100 % na celkovej sekcii I. Z počtu podnikov sa na celkovom počte sekcii I najviac podieľajú stravovacie služby, a to 82,7 % na rozdiel od ubytovacích služieb, ktoré tvoria len 17,3 % podnikov na celkovej sekcii I.

Tabuľka 12 **Súhrn makroekonomických ukazovateľov v divíziách I-55 a I-56 a sekciu I a jednotlivý podiel divízií na sekciu I za krajiny EÚ, 2017**

	I-55	I-55/I (%)	I-56	I-56/I (%)	I
<i>Počet podnikov</i>	346 665	17,3	1 656 593	82,7	2 003 258
<i>Počet zamestnaných</i>	2 810 010	22,5	9 677 956	77,4	12 487 965
<i>Produktivita práce (v tis. EUR)</i>	851,9	-	471,5	-	461,5
<i>Pridaná hodnota</i>	94 662,2	34,1	182 890,1	65,9	277 552,3
<i>Tržby (v mil. EUR)</i>	195 432,6	30,7	441 691,8	69,3	637 124,3

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Z porovnávaní divízií I-55 a I-56 so sekciou I pozorujeme na Slovensku podiel divízií, ktorý dosahuje hodnotu 100 %. Z daných makroekonomických ukazovateľov najväčší podiel hodnôt dosahuje ukazovateľ počet podnikov v stravovacích službách, a to 82,4 %..

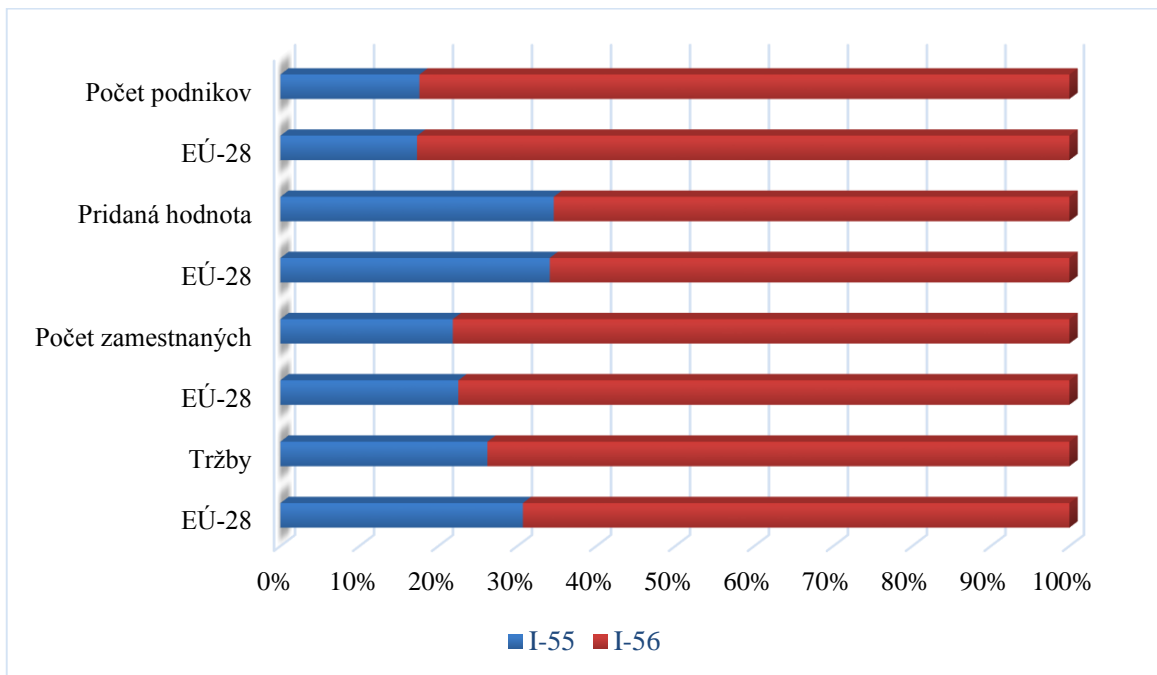
Tabuľka 14 **Súhrn makroekonomických ukazovateľov v divíziách I-55 a I-56 a sekciu I a jednotlivý podiel divízií na sekciu za Slovenskú republiku, 2017**

	I-55	I-55/I (%)	I-56	I-56/I (%)	I
<i>Počet podnikov</i>	3 243	17,6	15 182	82,4	18 424
<i>Počet zamestnaných</i>	14 490	21,8	51 811	78,1	66 301
<i>Produktivita práce (v tis. EUR)</i>	12,6	-	6,7	-	8
<i>Pridaná hodnota</i>	183,3	34,6	346,6	65,4	529,7
<i>Tržby (v mil. EUR)</i>	544,8	26,2	1538,1	73,8	2082,8

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Z nasledujúceho grafického vyjadrenia si ukážeme, že tržby v stravovacích službách v roku 2017 dosiahli z celej sekcie I takmer 80 %. Ukazovateľ pridanej hodnoty v stravovacích službách dosahuje takmer 70 %, zatiaľ čo v ubytovacích službách tento ukazovateľ klesol pod 35 %. V divízií I-56 sa zamestnáva najviac osôb, až 75 %. Naopak, v ubytovacích službách tento ukazovateľ vykazuje len 22 %, čo je spôsobené vyšším počtom podnikov v stravovacích službách ako v ubytovacích (83 % a 17 %).

Graf 16 Štruktúra divízií I-55 a I-56 na sekcii I v EÚ a za Slovenskú republiku, 2017

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Eurostat, 2019

Porovnanie týchto divízií v EÚ je v rámci Slovenska takmer rovnaké, až na pár odchýliek v niektorých ukazovateľoch. Na Slovensku je to najvýraznejšie hlavne pri ukazovateli počet podnikov, kde z celkovej sekcie I pôsobí 17,6 % v ubytovacích službách a 82,4 % v stravovacích službách. Z toho vyplýva aj počet zamestnaných osôb – 21,8 % v ubytovacích službách a 78,1 % v stravovacích službách. Ukazovatele tržieb, pridanej hodnoty a produktivity práce dosahujú podobné hodnoty na sekcii I ako v ubytovacích tak aj v stravovacích službách, ako to je v krajinách EÚ.

ZÁVER

V európskom hospodárstve predstavujú hotely, reštaurácie a stravovacie služby hlavný sektor služieb. Ich význam v priebehu 20. storočia významne vzrástol a stal sa bežnou súčasťou života obyvateľov vyspelých krajín. Veľkou časťou prispievajú k tvorbe hrubého domáceho produktu a pomáha vyrovnávať regionálne disparity.

Prepady v ukazovateľoch, ktoré sa vyskytli v ubytovacích a stravovacích službách po roku 2010 boli zapríčinené hospodárskou krízou a zníženia počtu ubytovacích a stravovacích zariadení. Dlhodobé predpovede Svetovej organizácie cestovného ruchu, publikované v analytickom materiále *Tourism 2020 Vision* ukazujú, že v nasledujúcich rokoch bude najpríťažlivejším turistickým cieľom Európa, hoci jej celkový podiel na celosvetovom trhu sa zníži. Pri zhromažďovaní informácií z Eurostatu sme nemali problém s chýbajúcimi údajmi ani v jednom makroekonomickom ukazovateli. V záverečnej práci sme sa zameriavali na porovnanie Slovenskej republiky a členských krajín EÚ-28. Vybrané ekonomické indikátory, ktoré sme v práci rozoberali prostredníctvom markoekonomických ukazovateľov sme zaznamenávali v tabuľkách podčiarkou – súhrnná hodnota EÚ-28, priemer krajín EÚ, podiel Slovenskej republiky na celkovej hodnote EÚ-28. Podiel Slovenska sa vrámci makroekonomických ukazovateľov v roku 2017 pohybuje od 0,19% na ukazovateli pridaná hodnota v ubytovacích službách až do 0,93 % v počte slovenských podnikov v ubytovacích službách v porovnaní EÚ-28. V stravovacích službách je podiel Slovenska najnižší v ukazovateli pridaná hodnota, kde dosahuje za rok 2017 len 0,19 % a maximálnu hodnotu 0,92% v ukazovateli počet podnikov. Po komparácií s hodnotami priemeru Európskej únie v roku 2017 vidíme, že ani v jednom ukazovateli Slovensko nedosiahlo polovicu hodnoty priemeru EÚ-28 (maximálna hodnota 41,4 % pri produktivite práce v ubytovacích službách). Pri posudzovaní, ako Slovensko obišlo v konkurencii ostatných členských krajín EÚ pri pozorovaných makroekonomických ukazovateľoch môžeme s jasnosťou povedať, že Slovensko sa v každom ukazovateli umiestnilo v horšej časti rebríčka. Najlepšie miesto sme obsadili v ukazovateli počtu podnikov (18. miesto) v ubytovacích službách. Naopak, najhoršie sme obstáli v produktivite práce (26. miesto v stravovacích aj v ubytovacích službách), jedným z dôvodov je hlavne nízka pridaná hodnota a pomerne vysoký počet zamestnaných osôb.

Jedným z parciálnych cieľov bola aj analýza štruktúry I a komparácia devízií I-55 (ubytovacie služby) a I-56 (stravovacie služby) so sekciou I v krajinách EÚ aj na Slovenku.

V Európskej únii tvoria devízie ubytovacích a stravovacích služieb 100 % celej sekcie I pri jednotlivých makroekonomických ukazovateľoch. Po vyčíslení hodnôt zo štruktúry v krajinách EÚ je jasne vidieť, že v ukazovateli počet podnikov majú dominantné postavenie podniky v stravovacích službách, a to 82,7% a podniky v ubytovacích službách tvoria len 17,3 % z celkovej sekcie I. Pri porovnaní divízií I-55 a I-56 s celkovou sekciou I v roku 2017 sledujeme podiel divízií, ktorý dosahuje 100 %. Štruktúra týchto ukazovateľov je veľmi podobná so štruktúrou v rámci krajín EÚ.

Z celkovej analýzy vyplýva, že počas sledovaného obdobia sa počet podnikov v ubytovacích službách zvýšil o 28 %. V stravovacích službách sa celkový počet podnikov zvýšil len minimálne, a to o necelých 8 %. Pri hodnotách ukazovateľov pridanej hodnoty a tržieb, môžeme pozitívne zhodnotiť rast počas sledovaného obdobia - v ubytovacích službách sa rast tržieb v krajinách EÚ výrazne zvýšil vo výške 40,72 % a pridaná hodnota rástla tempom 48,46 %. V stravovacích službách bol rast tržieb a pridanej hodnoty nižší, a to 32,64 % a 37,03 %. Pozitívny nárast týchto dvoch divízií sa odrazil aj v náraste počtu zamestnaných osôb v ubytovacích aj stravovacích službách.

Slovensko vykazuje veľký potenciál na zlepšenie služieb cestovného ruchu, ktoré by sme mali rozvíjať a stále zlepšovať. Najdôležitejšou črtou odvetvia cestovného ruchu je rastúci dopyt po pracovnej sile. Veľkou pomocou by sa mohla zlepšiť práca zamestnancov s podporou školiaceho systému a špecializácie ubytovacích a stravovacích zariadení. Prínosom by mohlo byť aj využívanie eurofondov na inovácie a využívanie nových technológií pri ubytovaní a stravovaní. Možno očakávať, že starnutie pracovnej sily a zvyšujúca sa úroveň vzdelania mladých ľudí ovplyvnia štruktúru pracovnej sily a jej pracovné podmienky. Pracovné podmienky v hoteloch a stravovacích službách sa vyznačujú nízkou mzdou, dlhou pracovnou dobou, zlou štruktúrou kariéry a často slabým presadzovaním politík rovnosti. V dôsledku toho je fluktuácia zamestnancov zvyčajne vysoká. To spolu s neprítomnosťou, nízkym nasadením a zlou výkonnosťou zamestnancov odrádza zamestnávateľov, aby trénovali a investovali do svojich zamestnancov. Ak by sa v nasledujúcich rokoch podarilo podnikom v ubytovacích a stravovacích službách zabezpečiť kvalitnejšie a lepšie služby, pravdepodobnosť, že by došlo k opätovnému rastu je vysoká ako na Slovensku tak aj v rámci Európskej únie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- [1] AHLIYA, S.2010. *The importance of hotels and accommodation in promoting tourism*. Dostupné na internete:: <http://ezinearticles.com/?The-Importance-of-Hotels-and-Accommodation-in-Promoting-Tourism&id=3656576> [cit.01.30.2020].
- [2] BEECH, JOHN & CHADWICK, SIMON 2006: *The business of tourism management*. Pearson: England
- [3] BEGGS, J. 2012. *What Is Demand ?* Dostupné na internete: <http://economics.about.com/od/demand-and-the-demand-curve/a/Introduction-ToDemand.htm> [cit.01.30.2020]
- [4] BERÁNEK, JAROMÍR. 2013 *Ekonomika cestovního ruchu*. Mag Consulting, 2013. ISBN 978- 80-86724-46-1.
- [5] BUURMAN, J., AND P. RIETVELD. 2015. *Transport infrastructure and industrial location: The case of thailand*. Review of Urban & Regional Development Studies 11 (1):45–62. doi:10.1111/1467-940X.00004.
- [6] CIHELKOVÁ, E. et al.: *Nový regionalizmus. Teorie a případová studie* (Evropskáunie). Praha: C. H. Beck, 2007.s. 12. ISBN 978-80-7179-808-8.
- [7] COOPER, C. FLETCHER, J. FYALL, A. GILBERT, D. & WANHILL, S. 2008: *Tourism Principles and Practice*. 3rd edition. Pearson Education Limited: England
- [8] CHANGE, S. 2015 – *Learning and education for sustainability* [online] Dostupné na internete: <https://www.pce.parliament.nz/publications/archive/1997-2006/see-change-learning-and-education-for-sustainability>
- [8] DOUSSON-LHÉRITIER, Anne-cécile. Don't overdo it: The paradox of content in sustainable tourism. *MultiLingual* [online]. 2019, **30**(6), 29-32 [cit. 2020-01-31]. ISSN 19319428. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&an=139334538&scope=site>
- [9] DIAKONIDZE, Maia. Development of Tourism Services and Employment Perspectives: A Case Study. *European Research Studies* [online]. 2019, **22**(3), 132-148 [cit. 2020-04-28]. ISSN 11082976. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true>
- [10] DWYER, L., FORSYTH, P., DWYER, W., 2010. *Tourism Economics and Policy*, Bristol, Buffalo, Toronto, Channel view publications

- [11] EURÓPSKY PARLAMENT: Milník v EÚ: Smernica o službách schválená [online]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2019-0008_SK.html
- [12] EUROCOMMERCE, 2014. Retail & wholesal: Key sectors for the European economy. [online]. cit. [03-28-2020]. Dostupné na internete: https://www.eurocommerce.eu/media/87967/eurocommerce_study_v2_hd.pdf
- [13] FORET, M.; FORETOVÁ, 2001 V. *Jak rozvíjet místní cestovní ruch*. 1. vyd. Praha: GradaPublishing, 180 s. ISBN 80-247-0207-X
- [14] FRIDRICH, B. et al.: *Odhalené záhady o Európskej únii*. Bratislava: EUROIURIS, 2012. s. 5 -6. ISBN 978- 80-89406-22-7.
- [15] GLIGORIJEVIĆ, Živorad a Vidoje STEFANOVIĆ. 2012. Tourism as a socio-economic phenomenon: conceptual and time coverage. *Economic themes* [online]. **50**(3), 273-287 [cit. 2020-01-30]. Issn 03538648. Dostupné na internete: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true>
- [16] GOODLAND ROBERT. WORLD BANK, WASHINGTON, DC, USA 2014: *Sustainability: Human, Social, Economic and Environmental*. [cit.25.03.2020] <file:///C:/Users/sul/Downloads/Goodland-sustainability-human-social-economic-andenvironmental.pdf>
- [17] G.P., R., 2009. *Tourism marketing and management*. Dostupné na internete: <https://portal.cou.fi/ebrary/lib/cop/docDetail.action?docID=10416095&p00=accommodation>. [cit.01.30.2020]
- [17] GÚČIK, M. 2010. *Cestovný ruch: úvod do štúdia*. Banská Bystrica: Dali-BB
- [18] HAJNOVIČOVÁ, Viera a Ľudovít KUŤKA. 2008. *Systém účtov cestovného ruchu v SR* (4. etapa). Bratislava: Infostat, Edícia Akty. [online]. [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: http://www.infostat.sk/new_web/sk/_publikacie/TSA-2008-dokument.pdf
- [19] KIM, Anna, Pratima BANSAL a Helen HAUGH. No time like the present: how a present time perspective can foster sustainable development. *Academy of Management Journal* [online]. 2019, **62**(2), 607-634 [cit. 2020-03-28]. DOI: 10.5465/amj.2015.1295. ISSN 00014
- [20] KOTLER, P. & ARMSTRONG, G. 2006. *Marketing an Introduction*. New Jersey: Pearson Education, Inc.
- [21] KUNEŠOVÁ, H. et al.: *Světová ekonomika: nové jevy a perspektivy*. 2. doplnené a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2006. xviii, s. 105. ISBN 80-7179-455-4.

- [22] MANDIC, Ante, Zeljko MRNJAVAC a Lana KORDIC. *Tourism Infrastructure, Recreational Facilities and Tourism Development*. [online]. 2018, 24(1), 41-62 [cit. 2020-03-28]. ISSN 13307533. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true>
- [23] MICHÁLKOVÁ, A a kol. 2013. *Regionálny cestovný ruch: praktikum*. 1.vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Ekonóm, 201. ISBN 978-80-225-3604-2, s. 34
- [24] MIDDLETON, V. T.C., FYALL, A., MORGAN, M. & RACHHOD, A. 2009. *Marketing in travel and tourism*. (4th ed.). Great Britain: Elsevier Ltd.
- [25] MINISTERSTVO VNÚTRA SR: *Jednotné kontaktné miesta* [online]. Dostupné na: <https://www.minv.sk/?jednotne-kontaktne-miesta-v-sr>
- [26] MORRISON M., 2013. *Marketing and Managing Tourism Destinations*. Vydavateľstvo Routledge
- [27] MURTHY, E.K. 2008: *Management of Tourism and Hospitality Industry*. Global Media: Jaipur, IND
- [28] NOVACKÁ, Ľ. 1996. *Klient v cestovnom ruchu*. Bratislava: Eurounion, 1996. s. 10. ISBN- 80-85568-60-8
- [29] NOVACKÁ, Ľ. In KOLEKTÍV. 1996. *Špecifiká a efekty v cestovnom ruchu: Cestovné kancelárie, informačné zdroje, služby*. Bratislava: SPRINT Vfra, 1996, s. 88. ISBN 80-767122-8-4
- [30] NOVACKÁ, Ľ. 2001: *Ubytovacie zariadenia a ich služby*. In Kolektív: *Služby a cestovný ruch*. Bratislava: Sprint, 2001. s. 341. ISBN 80-88848-78-4
- [31] NOVACKÁ, Ľ.a kol. 2007, *Sprievodca a delegát v cestovnom ruchu*. Bratislava: Vydavateľstvo: Ekonóm, 2007, s.127. ISBN 978-80-225-2342-4
- [32] NOVACKÁ, Ľ. 2010. *Cestovný ruch a Európska únia*. Bratislava: Sprint dva, 2010, s. 9. ISBN 978-80-89393-26-8
- [33] NOVACKÁ, Ľ., 2013. *Cestovný ruch, udržateľnosť a zodpovednosť na medzinárodnom trhu*. Vydavateľstvo: Ekonóm
- [34] PALATKOVÁ, Monika a Jitka ZICHOVÁ, 2011. *Ekonomika turizmu*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3748-5
- [35] PÁSKOVÁ, M., ZELENKA, J, 2002: *Výkladový slovník*. Praha: MMR, 2002
- [36] SAXENA, A. 2008. *New Trends in Tourism and Hotel Industry*. [online] Dostupné na internete: <http://site.ebrary.com/lib/cop/docDetail.action?docID=10416183&page=198>.

- [37] SK NACE.2019. SK NACE *Štatistická klasifikácia ekonomických činností*. [online]. 2019 cit. [03-28-2020]. Dostupné na internete:https://www.financnasprava.sk/_img/pfsedit/Dokumenty_PFS/Podnikatelia/Clo_obchodny_tovar/EORI/StatistickaKlasifikaciaEkonomickychCinnosti.pdf
- [38] SK NACE, 2019. SK NACE I *Ubytovanie a stravovacie služby* [online]. 2019 cit.[03-28-2020]. Dostupné na internete: <http://www.nace.sk/nace/i-sekcia-i-ubytovacie-a-stravovacie-sluzby/>
- [39] STEFANESCU, Florica a Daniela POPA. 2015 Accommodation service quality vs. Economical performance of accommodation structures. *Annals of the University of Oradea, Economic Science Series* [online]. 2015, **24**(2), 766-777 [cit. 2020-04-28]. ISSN 1222569X. Dostupné z: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true>
- [40] THAPA, B. 2012, “*Soft-infrastructure in tourism development in developing countries*”, *Annals of Tourism Research*, Vol. 39, No.3, pp. 1705-1710. DOI: 10.1016/j.annals.2012.03.005.
- [41] VUČETIĆ, Aleksa Š. Importance of environmental indicators of sustainable development in the transitional selective tourism destination. *International Journal of Tourism Research* [online]. 2018, **20**(3), 317-325 [cit. 2020-04-28]. DOI: 10.1002/jtr.2183. ISSN 10992340.
- [42] WTTC WORLD TRAVEL & TOURISM COUNCIL, 2015 [online] Dostupné na internete: <https://www.wttc.org/about/organisation/>